



DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Kraków, dnia 25 kwietnia 2017 r.

Poz. 3027

UCHWAŁA NR XXX/266/17 RADY MIEJSKIEJ W RADŁOWIE

z dnia 30 marca 2017 roku

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Radłów na lata 2017-2020

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz.U z 2016 roku, poz. 446 z późn. zmianami), art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz.U. 2014 poz. 1446, z późn. zmianami).

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Radłów na lata 2017-2020, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Radłowa.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego.

Przewodniczący Rady Miejskiej w Radłowie
Piotr Kapera

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

Załącznik do Uchwały Rady Miejskiej w Radłowie
nr XXX/266/17
z dnia 30 marca 2017 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gminy Radłów

na lata 2017 – 2020



Katarzyna Oleszek
Judyta Nawrot-Bukowiec
listopad 2016 r.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

**RZECZPOSPOLITA POLSKA STWARZA WARUNKI UPOWSZECHNIANIA I
RÓWNEGO DOSTĘPU DO DÓBR KULTURY, BĘDĄCEJ ŹRÓDŁEM
TOŻSAMOŚCI NARODU POLSKIEGO, JEGO TRWANIA I ROZWOJU.**

KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKI

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

Spis treści

1. Wstęp	5
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	6
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	8
3.1 Wybór przepisów	8
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	25
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym.....	25
4.1.1 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020.	25
4.1.2 Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami	27
4.1.3 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 - 2017	28
4.1.4 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020	29
4.1.5 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.....	30
4.1.6 Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo	32
4.1.7 Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2020	33
4.2 Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	36
4.2.1 Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020.....	36
4.2.2 Wojewódzki program Opieki nad Zabytkami w Małopolsce	38
4.2.3 Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Tarnowskiego na lata 2011-2020.....	39
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	41
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).....	41
5.1.1 Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Radłów	41
5.1.2 Strategia Rozwoju Gminy Radłów na lata 2014-2020.....	42
5.1.3 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Radłów.....	46
5.2 Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Radłów	50

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

5.2.1	Zarys historii i rozwoju przestrzennego gminy	50
5.2.2	Krajobraz kulturowy	51
5.2.3	Obiekty zabytkowe nieruchome na terenie Gminy Radłów	54
5.2.4	Zabytki ruchome	70
5.2.5	Zabytki archeologiczne	71
5.2.6	Dziedzictwo niematerialne	78
5.3	Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	80
5.3.1	Zabytki objęte prawnymi formami ochrony - zestawienie.....	81
5.4	Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	83
5.5	Zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta	85
6.	Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.....	102
6.1	Ocena działań gminnych władz samorządowych.....	102
6.2	Ocena stanu dziedzictwa kulturowego –Analiza SWOT	102
6.3	Podsumowanie analizy SWOT.....	105
7.	Założenia programowe	106
8.	Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	113
9.	Zasady oceny realizacji programu.....	115
10.	Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	116

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

1. Wstęp

Przedmiotem opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Radłów na lata 2017-2020 jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Radłów. Celem tego opracowania jest określenie głównych zadań i kierunków działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2016 poz. 1330) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Gminny program opieki nad zabytkami sporządzany jest przez Burmistrza a następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Gminy w Radłowie. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Burmistrz przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania programu.

Gminny program opieki nad zabytkami nie jest aktem prawa miejscowego, natomiast stanowi dokument uzupełniający dotychczas przyjęte akty prawa miejscowego, uwzględniając zadania z zakresu opieki nad zabytkami. Określa sposób ich realizacji, poprzez stosowne działania organizacyjne i finansowe oraz upowszechniające wiedzę o zabytkach.

Gminny program opieki nad zabytkami ma również pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania ukierunkowane są na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Program między innymi poprzez działania edukacyjne, ma też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację jednostki z tzw. małą ojczyzną.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną przygotowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami określa **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2016 r., poz. 1330).

Artykuł 87 ust. 1 stanowi, że:

- ✓ wójt sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami¹;
- ✓ gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków²;
- ✓ gminny program opieki nad zabytkami ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym³;
- ✓ z realizacji programu opieki nad zabytkami wójt sporządza, co 2 lata sprawozdanie, które zostaje przedstawione radzie gminy⁴.

Art. 87 ust. 2 wyżej wymienionej Ustawy, wyznacza ponadto cele opracowania programu opieki nad zabytkami i są one następujące⁵:

- ✓ włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- ✓ uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- ✓ zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- ✓ wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- ✓ podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;

¹ Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2016 r., poz. 1330), art. 87, ust. 1.

² Tamże, art. 87, ust. 3.

³ Tamże, art. 87, ust. 4.

⁴ Tamże, art. 87, ust. 5.

⁵ Tamże, art. 87, ust. 2.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

- ✓ określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- ✓ podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami
- ✓ zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, historią i zabytkami Miasta, w tym także rozróżnienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa i figurujących w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- ✓ wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- ✓ uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków przy sporządzeniu i zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta.

Gminny program opieki nad zabytkami zostaje opracowany na podstawie gminnej ewidencji zabytków, sporządzanej przez burmistrza i prowadzonej w formie kart adresowych zabytków nieruchomości znajdujących się na terenie gminy⁶. Gminna ewidencja zabytków powinna uwzględniać⁷:

- ✓ zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- ✓ inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- ✓ inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Program opieki nad zabytkami, sporządzony na poziomie gminy, powinien uwzględniać dodatkowo inne uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami, oraz być zgodny z dokumentami rządowymi o charakterze strategicznym, sporządzonymi na poziomie: ogólnokrajowym, samorządowym (na szczeblu: wojewódzkim, powiatowym i gminnym) i europejskim.

⁶ Tamże, art. 22, ust. 4.

⁷ Tamże, art. 22, ust. 5.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Wszelkie zabytki znajdujące się na terenie państwa Polskiego zostały na mocy Konstytucji RP objęte ochroną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela.

Ochrona zabytków, ich trwałe zachowanie, zagospodarowanie i utrzymanie ma na celu nie tylko utrwalenie samej „substancji zabytkowej” ale również wpisanie jej i doznań płynących z obcowania z nią w codzienność. Zasoby kulturowe mają bowiem nie tylko wymiar poznawczy kształtujący poczucie estetyki, tożsamości kulturowej i świadomości historycznej ale także wymiar ekonomiczny - mogą stać się podstawą rozwoju przedsiębiorczości i turystyki. Jasne zasady przyświecające kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków dzięki którym najlepiej można wykorzystać wszelkie ich wartości określają tworzone od lat przepisy.

Aby efektywnie uwzględnić lokalne warunki społeczne i gospodarcze oraz aktualny stan zachowania zabytków ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami szczególną rolę w opiece nad zabytkami przeznaczyła zapisom strategii rozwoju gmin, planom zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (Art. 18). W związku z powyższym, niezależnie od ochrony będącej konsekwencją wpisu do rejestru zabytków, gmina decyduje poprzez odpowiednie zapisy o najkorzystniejszych, z punktu widzenia regionu, kierunkach opieki nad swym dziedzictwem mającym znaczenie lokalne i ponadlokalne.

3.1 Wybór przepisów

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **KONSTYTUCJI RP**

Konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela jest: ochrona dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) oraz przekazanie go kolejnym pokoleniom.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

Obowiązek ten wyartykułowany został w preambule Konstytucji RP⁸, dodatkowo dokument ten stanowi, iż:

- Rzeczypospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju⁹,
- Rzeczypospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju¹⁰,
- zabytki i ich wartość jest dobrem wspólnym i każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowanie przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa¹¹.

- **USTAWACH:**

- **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2016 r., poz. 1330).

Ustawa ta stanowi główny akt prawa dotyczący ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce, reguluje ona pojęcia: zabytku, ochrony i opieki nad zabytkami, form ochrony, kompetencji organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), form finansowania opieki nad zabytkami i ich ewidencjonowania.

Zgodnie z art. 3, wyżej wymienionej ustawy, przez zabytek rozumie się nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Ustawa wyodrębnia 3 rodzaje zabytków¹²:

1. **zabytki nieruchome**, czyli innymi słowami zabytkowe nieruchomości, części nieruchomości lub zespoły nieruchomości, spełniające definicję zabytku,
2. **zabytek ruchomy**, rzeczy ruchome, przedmioty, części przedmiotów lub zespoły rzeczy ruchomych spełniające definicje zabytków,

⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

⁹ Tamże, art. 5.

¹⁰ Tamże, art. 6, ust. 1

¹¹ Tamże, art. 86.

¹² Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003r. (Dz. U. z 2016 r., poz. 1330).

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

3. **zabytek archeologiczny**, zabytek nieruchomy będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym tworem.

Ponadto, ustawa w art. 3 definiuje następujące pojęcia:

- ✓ **prace konserwatorskie** - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań,
- ✓ **prace restauratorskie** - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub otwarcie jego części i dokumentowanie tych działań,
- ✓ **roboty budowlane** - roboty budowlane w rozumieniu Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w jego otoczeniu,
- ✓ **badania konserwatorskie** - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów, zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, jeśli istnieje taka potrzeba, również prac restauratorskich,
- ✓ **badania architektoniczne** - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń,
- ✓ **badania archeologiczne** - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego,
- ✓ **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic i sieci dróg,
- ✓ **historyczny zespół budowlany** – to powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

- ✓ **krajobraz kulturowy** – przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze,
- ✓ **otoczenie** – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpis tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych tego zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym działaniem czynników zewnętrznych¹³.

W ustawie wyróżnione zostały 2 podstawowe pojęcia: ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.

Zgodnie z artykułem 4 **ochrona zabytków** stanowi zadanie organów administracji publicznej i polega (w szczególności) na podejmowaniu przez nich działań mających na celu:

- ✓ zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- ✓ zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- ✓ udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- ✓ przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, - kontrolę stanu zachowania i przeznaczeniu zabytków
- ✓ uwzględnienie zadań ochrony w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska¹⁴.

Opieka nad zabytkami pozostaje obowiązkiem właściciela lub posiadacza zabytku i polega na zapewnieniu warunków:

- ✓ naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- ✓ prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich robót budowlanych przy zabytku,
- ✓ zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- ✓ korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- ✓ popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczenia dla historii i kultury¹⁵.

¹³ Tamże, art. 3.

¹⁴ Tamże, art. 4.

¹⁵ Tamże, art. 5.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

Zgodnie z regulacją ustawową ochronie i opiece podlegają, bez względu na ich stan zachowania:

1. Zabytki nieruchome będące w szczególności:
 - ✓ krajobrazami kulturowymi,
 - ✓ układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - ✓ dziełami architektury i budownictwa,
 - ✓ dziełami architektury obronnej,
 - ✓ obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - ✓ cmentarzami,
 - ✓ parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - ✓ miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji¹⁶.
2. Zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - ✓ dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - ✓ kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te zbiory,
 - ✓ numizmami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - ✓ wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - ✓ materiałami bibliotecznymi, - instrumentami muzycznymi,
 - ✓ wytworami sztuki ludowej i rękodziełami oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - ✓ przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji¹⁷.
3. Zabytki architektoniczne będące, w szczególności:
 - ✓ pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

¹⁶ Tamże, art.. 6, ust. 1.

¹⁷ Tamże.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

- ✓ cmentarzyskami,
- ✓ kurhanami,
- ✓ relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej¹⁸.

Ochronie mogą podlegać dodatkowo nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej¹⁹.

Zgodnie z art. 7, w Polsce wyróżnia się cztery formy ochrony zabytków²⁰:

1. wpis do rejestru zabytków

Rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru zabytków nieruchomości wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji administracyjnej wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru można wpisać także otoczenie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, jego nazwę geograficzną, historyczną lub tradycyjną²¹. Podobnie zabytki ruchome mogą zostać wpisane do rejestru zabytków ruchomych, na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzje o wpisie zabytku ruchomego do rejestru, gdy istnieje uzasadniona obawa zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej²². Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego²³.

2. pomnik historii

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże, art. 6, ust. 2.

²⁰ Tamże, art. 7.

²¹ Tamże, art. 8, 9, ust. 1-2

²² Tamże, art. 10.

²³ Tamże, art. 11.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

kultury, określając jego granice²⁴. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego może złożyć taki wniosek po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków²⁵.

3. park kulturowy

Rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej²⁶. Uchwała określa: nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony oraz zakazy i ograniczenia²⁷. Wójt w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, tworzy plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy²⁸.

4. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego

Kolejną formą ochrony obiektów i obszarów zabytkowych są ustalenia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, którego projekt uzgadniany jest z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu²⁹. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę³⁰:

- ✓ zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- ✓ innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- ✓ parków kulturowych.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się ponadto, w zależności od potrzeb, sfery ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków³¹. Ochronę i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji: koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,

²⁴ Tamże, art. 15, ust. 1,

²⁵ Tamże, art. 15, ust. 2,

²⁶ Tamże, art. 16, ust. 1,

²⁷ Tamże, art. 16, ust. 2,

²⁸ Tamże, art. 16, ust. 3,

²⁹ Tamże, art. 20.

³⁰ Tamże, art. 19, ust. 1,

³¹ Tamże, art. 19, ust. 3.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz oraz studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego³². W koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategiach, analizach, planach i studiach w szczególności³³:

- ✓ uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- ✓ określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, gwarantuje zapewnienie im ochrony przy realizacji inwestycji oraz zapewnia przywracanie zabytków do jak najlepszego stanu,
- ✓ ustala się przeznaczenia i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

➤ **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2016 r., poz. 446 ze zm.)

Ustawa określa zadania własne gminy, do których należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m. in. sprawy kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej. Zakres dotyczący szeroko pojętej ochrony zabytków, mieści w sobie zarówno zapisy ściśle mówiące o ochronie zabytków, jak również pozostałe, dotyczące ochrony środowiska, przyrody, turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, a także promocji gminy. Takie całościowe, wielostronne podejście pozwala skuteczniej chronić oraz lepiej wykorzystywać zasoby zabytkowe gminy, co pozytywnie wpływa na pozostałe dziedziny działalności³⁴.

³² Tamże, art. 18, ust. 1.

³³ Tamże, art. 18, ust. 2.

³⁴ Ustawa o samorządzie gminy z dnia 8 marca 1990 r. (Dz. U. z 2016 r., poz. 446 ze zm.), art. 7, ust. 1.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. z 2016 r., poz. 672 ze zm.)

Ustawa ta mówi m. in. o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych. Dodatkowo ustanawia, iż prognoza oddziaływania na środowisko, sporządzana przy okazji opracowywania: polityk, strategii, planów lub programów powinna: określać, analizować i oceniać przewidywane, znaczące oddziaływanie na środowisko, a także zabytki. W przypadku odstąpienia od przeprowadzania postępowania w sprawie ustalenia oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek ustalenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia: cechy obszaru objętego oddziaływaniem na środowisko, w szczególności obszaru o wyjątkowych właściwościach naturalnych lub posiadających znaczenie dla dziedzictwa kulturowego (wrażliwego na oddziaływanie) oraz istniejące przekroczenia standardów jakości środowiska lub intensywne wykorzystanie terenu³⁵.

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. z 2016 r., poz. 778 ze zm.)

Ustawa określa, co powinno być uwzględniane podczas opracowywania: studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz ustaleń lokalizacji inwestycji celu publicznego. W interesującym nas obszarze, w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym należy uwzględnić wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej³⁶.

Ustawa precyzuje, iż w studium uwzględnić należy uwarunkowania wynikające ze stanu środowiska, w tym stanu rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej, wielkości i jakości zasobów wodnych oraz wymogów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej³⁷.

Studium i plany zagospodarowania przestrzennego winny określać: obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, obszary ochrony przyrody, krajobrazu

³⁵ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2016 r., poz. 672 ze zm.)

³⁶ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2016 r., poz. 778 ze zm.), art. 1, ust. 1.

³⁷ Tamże, art. 10, ust. 1.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

kulturowego i uzdrowisk, obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej³⁸.

Ustawa nakłada na wójta obowiązek: zawiadamiania m. in. wojewódzkiego konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studiów, planów zagospodarowania przestrzennego, występowania o opinie i wnioski, a także opiniowania (studia) lub uzgadniania³⁹.

➤ **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane** (Dz. U. z 2016 r., poz. 290 ze zm.)

Ustawa normalizuje działalność obejmującą: projektowanie, budowę, utrzymanie i rozbiórkę obiektów budowlanych oraz określenie zasad działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, w szczególności m. in. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego⁴⁰.

Ustawa - prawo budowlane traktuje zabytki w sposób szczególny, podkreślając, iż obiekty budowlane należy projektować i budować zapewniając ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską⁴¹. W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków wymagane jest uzyskanie pozwolenia na remont tychże obiektów lub ich rozbiórkę (ale w tym wypadku dopiero po skreśleniu obiektu z rejestru zabytków przez generalnego konserwatora zabytków)⁴². W stosunku do obiektów budowlanych oraz obiektów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbudowę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków⁴³. W przypadku chęci zainstalowania na takim obiekcie tablic i urządzeń reklamowych, ustawa nakłada obowiązek uzyskania pozwolenia od wojewódzkiego konserwatora zabytków przez wydanie pozwolenia na budowę.

³⁸ Tamże, art. 10, ust. 2.

³⁹ Tamże, art. 17.

⁴⁰ Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2016 r., poz. 290 ze zm.).

⁴¹ Tamże, art. 5, ust 1, pkt 7.

⁴² Tamże, art. 39, ust 1-2.

⁴³ Tamże, art. 39, ust 3.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. z 2015 r., poz. 1651 ze zm.)

Ustawa określa m. in. procedury dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską. Wojewódzki konserwator zabytków wdaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków⁴⁴.

- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2015r., poz. 1774 ze zm.)

W rozumieniu ustawy celem publicznym w obszarze gospodarki nieruchomościami jest: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów prawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami⁴⁵. Ustawa określa postępowanie wobec nieruchomości objętej prawną ochroną konserwatorską. Zapisy precyzują, jakie działania wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Są to: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących: własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych do spółek (aportów)⁴⁶. W myśl art. 109 ust. 1 pkt. 4 w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości gminie przysługuje prawo pierwokupu⁴⁷.

- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. z 2012 r., poz. 406 ze zm.)

W rozumieniu niniejszej ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury⁴⁸. Mecenasat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw

⁴⁴ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2015 r., poz. 1651 ze zm)

⁴⁵ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2015 r., poz. 1774 ze zm.), art. 6.

⁴⁶ Tamże, art. 13, ust. 4.

⁴⁷ Tamże, art. 109, ust. 1, pkt 4.

⁴⁸ Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2012 r., poz. 406 z późn. zm.), art. 1, ust.1.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

kulturalnych oraz opieki nad zabytkami⁴⁹. Mecenat nad działalnością kulturową sprawują również jednostki samorządu terytorialnego⁵⁰. Artykuł 2, niniejszej ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, są to: teatry, opery, operetki, filharmonie, orkiestry, instytucje filmowe, kina, muzea, biblioteki, domy kultury, ogniska artystyczne, galerie sztuki oraz ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury⁵¹. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statusowym⁵². Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym⁵³. Sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury, szczególnie tych wyspecjalizowanych w opiece nad zabytkami (których celem statusowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami). Szeroko pojęta opieka nad zabytkami, nie wiąże się jedynie z czynnościami wykonywanymi bezpośrednio przy zabytku, ale również z gromadzeniem wiedzy o zabytkach i jej udostępnianiu poprzez: organizację wystaw, edukację społeczną dotyczącą ochrony zabytków, uświadomienie istniejących, odziedziczonych po dawnych mieszkańcach dóbr kultur, uwrażliwienie na wyjątkowy charakter tego dziedzictwa

Ponadto, zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w odrębnych ustawach:

- **Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (Dz. U. z 2012 r., poz. 987 ze zm.),
- **Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (Dz. U. z 2012 r. poz. 642 ze zm.).

- **AKTY WYKONAWCZE I ROZPORZĄDZENIA**

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259). Art. 12 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami mówi, że starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim

⁴⁹ Tamże, art. 1, ust. 2.

⁵⁰ Tamże, art. 1, ust.4.

⁵¹ Tamże, art.. 2.

⁵² Tamże, art. 9, ust. 1.

⁵³ Tamże, art. 9, ust.2.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie⁵⁴

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 roku Nr 71, poz. 650),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 roku Nr 102, poz. 1066),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2004 roku Nr 124, poz. 1302),
- Rozporządzenie ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opieką nad zabytkiem” (Dz. U. z 2004 roku Nr 124, poz. 1304),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku Nr 212. poz. 2153),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2014 r., poz. 399 ze zm.),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 marca 2010 r. w sprawie udzielania dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014, poz. 110),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 roku Nr 89, poz. 510),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 roku Nr 113, poz. 661),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 14 października 2015 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych,

⁵⁴ Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 30, poz. 259), art. 12.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

badań konserwatorskich, badań architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2015 r. poz. 1789),

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wywozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 roku Nr 50, poz.256).

- **POLITYKA EUROPEJSKA**

Polska jako członek Unii Europejskiej zobowiązana jest do przestrzegania norm prawodawstwa unijnego. Jednym z fundamentów Unii Europejskiej jest ochrona i wspieranie działań dotyczących wspólnego dziedzictwa oraz poszanowanie i popieranie różnorodności kulturowej. Reguła poszanowania i wspierania różnorodności kultur jest szczególnie ważna w obliczu różnorodności dorobku materialnego i niematerialnego narodów europejskich.

- Skonsolidowany **Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej**

Dokument ten, obok Traktatu o Unii Europejskiej stanowi główny akt prawa pierwotnego Unii Europejskiej. W tytule XIII Kultura zapisano, iż Unia przyczynia się do rozkwitu kultur Państw Członkowskich, w poszanowaniu ich różnorodności narodowej i regionalnej, równocześnie podkreślając znaczenie wspólnego dziedzictwa kulturowego⁵⁵. Działanie Unii dąży do zachęcenia do współpracy między Państwami Członkowskimi oraz, jeśli to niezbędne, do wspierania i uzupełnienia ich działań w następujących dziedzinach: pogłębiania wiedzy oraz upowszechniania kultury i historii narodów europejskich, zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim, niehandlowej wymianie kulturalnej, twórczości artystycznej i literackiej, włącznie z sektorem audiowizualnym⁵⁶. Unia i Państwa Członkowskie sprzyjają współpracy z państwami trzecimi

⁵⁵ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, C 326, z dnia 26.10.2012 r., http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/PL/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2012.326.01.0001.01.POL, data odczytu: 11.05.2015 r., tytuł XIII Kultura,

⁵⁶ Tamże, art. 167, ust. 2.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

oraz z organizacjami międzynarodowymi właściwymi w dziedzinie kultury, zwłaszcza z Radą Europy⁵⁷.

➤ **Ratyfikowanie Konwencji Rady Europy**

Ratyfikowane umowy międzynarodowe, w tym konwencje Rady Europy w dziedzinie kultury, wskazują cele i zadania dla całej społeczności europejskiej oraz determinują kierunki działań w ramach polityki krajowej. Do ratyfikowanych przez Polskę konwencji Rady Europy należą:

- ✓ Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564),
- ✓ Europejska Konwencja Krajobrazowa (Dz. U. z 2006 r. Nr 14, poz.. 98),
- ✓ Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy (Dz. U. z 2012 r., poz. 210).

➤ **Ratyfikowane Konwencje UNESCO**

Ratyfikowane przez Polskę konwencje UNESCO determinują kierunki działań w ramach polskiej polityki ochrony i opieki nad zabytkami oraz dziedzictwem kulturowym (materialnym i niematerialnym). Są to:

- ✓ Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokółem o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze, dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. 1957 r. Nr 46, poz. 212),
- ✓ II protokół do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze, dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. z 2012 r., poz. 248),
- ✓ Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobieganiu nielegalnemu przewozowi, wywozowi i przenoszeniu dóbr kultury, sporządzona w Paryżu, dnia 17 listopada 1970 r. (Dz. U. 1974 r. nr 20 poz. 106),
- ✓ Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1970 r. (Dz. U. 1976 nr 32 poz. 190),

⁵⁷ Tamże, art. 167, ust. 3.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

- ✓ Konwencja UNESCO w sprawie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu, dnia 17 października 2003 r. (Dz. U. 2011 nr 172 poz. 1018),
- ✓ Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego (Dz. U. z 2007 r. Nr 215, poz. 1585).

➤ **Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc**

Zabytkowych, tzw. Karta Wenecka⁵⁸ Została przyjęta w 1964 r. przez II Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Zabytków w Wenecji i podpisana przez przedstawiciela Polski. Dokument ten określa 5 podstawowych zasad i pojęć dotyczących konserwacji, a mianowicie:

1. Artykuł 1 stanowi, iż pojecie „ zabytku” obejmuje zarówno odosobnione dzieło architektoniczne, jak również zespoły miejskie i wiejskie oraz miejsca, będące świadectwem poszczególnych cywilizacji, ewolucji o doniosłym znaczeniu, bądź wydarzenia historycznego. Dotyczy ono nie tylko wielkich dzieł, ale również skromnych obiektów, które z czasem nabrały znaczenia kulturalnego⁵⁹.
2. Konserwacja zabytków jest konieczna dla zachowania treści budowli, w jej trakcie nie powinno się zmieniać układu przestrzennego budynku ani jego wystroju. Należy chronić również otoczenie zabytku. Nie powinno się przenosić oraz usuwać żadnych elementów zabytku, chyba, że jest to konieczne dla jego ratowania⁶⁰.
3. Restauracja to zabieg, który powinien być podejmowany wyłącznie w razie konieczności. Nie należy przeprowadzać rekonstrukcji zabytków - powinno się uszanować oryginalną substancję konstrukcji oraz materiały. Wszystkie nowo dodane elementy zabytkowego obiektu powinny harmonijnie z nim współgrać, ale i odróżniać się od partii autentycznych, aby restauracja nie fałszowała dokumentu historii i sztuki. Tam, gdzie nie jest możliwe zastosowanie technologii tradycyjnych, dopuszcza się stosowanie sprawdzonych technologii nowoczesnych. Fragmenty budowli pochodzące z różnych etapów jej powstawania powinny zostać ochronione. Proces

⁵⁸ Postanowienie i uchwały II Międzynarodowego Kongresu Architektów i Techników Zabytków z Wenecji w 1964 r., <http://www.nid.pl/upload/iblock/15f/15f3d8201c79013f37d81be7c64697f5.pdf>, data odczytu: 11.05.2015 r

⁵⁹ Tamże, art. 1.

⁶⁰ Tamże, art. 4-8.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

rekonstrukcji musi zostać poprzedzony i iść w parze z badaniami archeologicznymi i historycznymi zabytku⁶¹.

4. Wykopaliska 5) W trakcie prac konserwatorskich, restauratorskich i wykopaliskowych należy wykonywać dokładną dokumentację, która powinna zostać złożona w archiwum instytucji publicznych i poddana publikacji⁶².

⁶¹ Tamże, art. 9-13.

⁶² Tamże, 16.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów współgra z założeniami programowymi województwa małopolskiego oraz dokumentami krajowymi.

4.1.1 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020.

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowoczesnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest **Narodowy Program Kultury Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004 - 2013**. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

- Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

- ✓ Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno- finansowych w sferze ochrony zabytków,
 - ✓ Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
 - ✓ Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.
- Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego
 - ✓ Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
 - ✓ Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera opis Programu Operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe”.

- Priorytet I. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami priorytetu:
 - ✓ poprawa stanu zachowania zabytków,
 - ✓ zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego),
 - ✓ kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
 - ✓ zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
 - ✓ poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
 - ✓ zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

4.1.2 Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami, opracowane przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury, są niezwykle ważnym dokumentem, związanym z ochroną zabytków w Polsce. W dokumencie zapisano między innymi: „Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki kulturalnej Państwa, są one bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia. (...) Ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem ważnym w interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki”.

W opracowaniu zostały zawarte cele i zadania dla Programu Krajowego. Stwierdzono, że „celem Programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce”. Za istotne, uznano przypomnienie podstawowych zasad konserwatorskich porządkujących sferę ochrony zabytków, które dotyczą konserwatorów, pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, pracowników budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych.

Podstawowe zasady konserwatorskie:

1. Zasady *primum non nocere* (z łac. - po pierwsze nie szkodzić);
2. Zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
3. Zasady minimalnej niezbędnej ingerencji;
4. Zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
5. Zasady czytelności i odróżnialności ingerencji;
6. Zasady odwracalności metod i materiałów;
7. Zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

W dokumencie do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące założenia w zakresie:

- ✓ Uwarunkowań dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami: określenie stanu zabytków: nieruchomości, ruchomych i archeologicznych oraz stanu zabytków techniki, pomników historii i obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO. Dodatkowo ocena stanu służb związanych z ochroną i opieką nad zabytkami i stan uregulowań finansowych, organizacyjnych i prawnych;
- ✓ Działań o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa; przygotowanie strategii i głównych założeń ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadzenie jej do polityk sektorowych;
- ✓ Systemu finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej;
- ✓ Dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania: co oznacza ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych;
- ✓ Kształcenia i edukacji: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników;
- ✓ Współpracy międzynarodowej: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej;

4.1.3 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 -2017

Program stanowi wykonanie upoważnienia ustawowego, zawartego w art. 84 i art. 85 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2016 r., poz. 1330).

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 -2017 przyjęty został w dniu 24 czerwca 2014 r. przez Radę Ministrów. Dokument ma

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

usprawnić nadzór nad służbami konserwatorskimi oraz określić źródła finansowania inwestycji i procedur administracyjnych związanych z wydawaniem decyzji oraz przyznawaniem funduszy na prace podejmowane w obiektach zabytkowych.

Uchwalony program jest pierwszym dokumentem porządkującym działania organów sprawujących opiekę nad zabytkami. Z programu będą pochodzić fundusze między innymi na szkolenia dla urzędników i ujednoczenie kwestii formalnych. Wśród zadań uwzględnionych w przyjętym dokumencie znalazło się porządkowanie rejestru zabytków oraz przygotowanie zasad oceny stanu zachowania zabytków nieruchomości. Program ma na celu także zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami poprzez promowanie takich narzędzi jak konkursy, konsultacje z mieszkańcami i współpraca z mediami. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego zamierza przeznaczyć na jego realizację 26,5 mln zł. Dokument doprecyzowuje ponadto kompetencje samorządów w zakresie realizowania projektów konserwatorskich i rewitalizacyjnych. Zgodnie z nowymi ustaleniami Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Generalnego Konserwatora Zabytków, w ciągu najbliższych 3 lat zaangażowanie samorządów w opiekę nad zabytkami powinno znacznie wzrosnąć.

4.1.4 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 104 przez Radę Ministrów z dnia 18 czerwca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe.

W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego **Priorytet 4.1 „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”**. Wytyczone tutaj kierunki działań to:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

4.1.5 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat – zbiór czynników i procesów zależnych w niewielkim stopniu od działań rządu i innych podmiotów publicznych, które mogą jednak wywierać duży wpływ na sposób prowadzenia polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, wyznaczanie celów i możliwości ich osiągnięcia, w związku z czym powinny być uwzględniane w formułowaniu i prowadzeniu tej polityki. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego – przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;
8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.1.6 Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo

Strategia Rozwoju Kraju 2020 została uchwalona przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 r. Jest to główna strategia rozwojowa w średnim horyzoncie czasowym, wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe.

Strategia wyznacza trzy obszary strategiczne, w których będą się koncentrować główne zadania:

1. Sprawne i efektywne państwo;
2. Konkurencyjna gospodarka;
3. Spójność społeczna i terytorialna.

W Strategii pojawiają się zapisy mówiące o wprowadzeniu obowiązku sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną między innymi dziedzictwa kulturowego (Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem, Priorytet I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego).

Drugim ważnym, podkreślonym przez strategię obszarem jest digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie właściwego ich przechowywania (Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych, Priorytet II.5.3. Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych; Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych, Priorytet III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych).

Ponadto wspierany będzie rozwój infrastruktury społecznej - w tym infrastruktury kulturalnej - oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co stanowi ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności gminy (Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych, Priorytet III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich).

4.1.7 Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004 - 2020

Ogólne wytyczne do konstruowania programu wojewódzkiego zawiera przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. *Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2013* (w 2005 r. Ministerstwo Kultury przygotowało *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*), będąca rządowym dokumentem tworzącym ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowoczesnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, a także dla wspólnoty Polski z Unią Europejską. Strategia została stworzona centralnie dla obszaru całej Polski. Określa spójne działania realizowane w regionach. Stąd celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce, a celami częściowymi są m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków, wzrost efektywności zarządzania sferą kultury itd. Jednym z instrumentów za pomocą których realizowane są wspomniane cele *Strategii jest Narodowy Program Kultury Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2020*, który za cel strategiczny przyjął intensyfikację i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksową poprawę stanu zabytków nieruchomych.

Cele częściowe programu to:

- ✓ poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- ✓ kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- ✓ zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- ✓ promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

- ✓ rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- ✓ tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
- ✓ zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicę.

Cele programu realizowane będą m.in. w ramach następujących priorytetów i działań:

- **Priorytet I: Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.**

- ✓ Działanie 1.1. Wzmocnienie ośrodków dokumentacji zabytków oraz budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków.

W ramach działania zostaną zaproponowane zmiany instytucjonalne, prawne i funkcjonalne w sferze dokumentacji i ochrony zabytków oraz procesu oferowania zabytków na rynku. Rodzi to konieczność przeprowadzenia szerokich konsultacji ze środowiskami konserwatorskimi, właścicielami zabytków, a także z ewentualnymi partnerami Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wdrażającymi zaproponowany system, a następnie wystąpienie z inicjatywami ustawodawczymi przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- ✓ Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne.

W ramach działania realizowane będą projekty rewaloryzacji zabytków i ich adaptacji na cele społeczne. Projekty muszą posiadać znaczący wpływ ekonomiczny na rozwój regionalny, w tym szczególnie przyczyniać się do wzrostu dochodów, jak i zwiększać ilość miejsc pracy.

- **Priorytet II: Edukacja i administracja na rzecz dziedzictwa kulturowego.**

- ✓ Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

W ramach działania przewiduje się zrealizowanie zadań mających na celu podniesienie wykształcenie kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, oraz podniesienie zainteresowania społeczeństwa problematyką ochrony zabytków, jak również powołanie zespołu naukowego zajmującego się badaniami naukowymi w sferze

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

wpływu zachowania i rewaloryzacji dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno – ekonomiczny regionów, w tym szczególnie turystyki. Ponadto planuje się promowanie zachowania dziedzictwa kulturowego wsi poprzez aktywizację społeczności wiejskich, a także ochronę i popularyzację kultury ludowej.

- ✓ Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wywozem i przewozem przez granice.

Działanie realizowane będzie poprzez wdrożenie Programu „Absent Patrymonium” -sieci informacji wirtualnej o zabytkach wywożonych i zaginionych. Program wpisuje się w cele i założenia MF EOG Oprócz wytyczonych w NPK „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” priorytetów i założonych działań, zadania wytyczone w dokumencie będą realizowane przez podprogramy m.in. Program „Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej”, Program Operacyjny „Promesa Ministra Kultury”.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

4.2 Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1 Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020

Uchwalona (uchwała nr XII/183/11 Sejmiku Województwa Małopolskiego) dnia 26 września 2011 r.

Unikalny charakter zasobów zabytkowych oraz bogactwo krajobrazu kulturowego powinno się rozpatrywać w kontekście strategii gospodarczego rozwoju regionu. Odmienne od dotychczasowego sposób postrzegania powyższych potencjałów prowadzić ma do przypisania im roli istotnych czynników rozwoju społeczno-ekonomicznego. Dziedzictwo przyczyniać się ma więc do zwiększania regionalnego dochodu. Przede wszystkim w sferach usług a także, w mniejszym stopniu, produkcji. Wyżej wymienione dziedziny ściśle powiązane w tym przypadku z turystyką powodować by miały wzrost zatrudnienia i tym samym spadek bezrobocia. Dziedzictwo regionalne w odniesieniu do niepowtarzalnego potencjału kultury, historii i tożsamości regionalnej (wraz z walorami przyrodniczymi) w myśl strategii winno być traktowane jako podstawowy element warunkujący rozwój (głównie działalności opartej na przemysłach czasu wolnego).

Obszar „Dziedzictwo i przemysły czasu wolnego” ujęty w strategii nastawiony jest na wykorzystanie dziedzictwa kulturowego. Wyznaczono cel strategiczny: *Wysoka atrakcyjność Małopolski w obszarze przemysłów czasu wolnego dzięki wykorzystaniu potencjału dziedzictwa regionalnego i kultury*. Wśród wskazanych dla tego celu kierunków polityki rozwoju znajduje się ochrona małopolskiej przestrzeni kulturowej. Strategia postępowania dla tego kierunku oparta jest na przeobrażeniu pasywnej i biernej ochrony polegającej głównie na działaniach konserwatorskich w efektywne i racjonalne zarządzanie kulturą i zasobami dziedzictwa kulturowego. Uznano tym samym za niezbędne podejmowanie przedsięwzięć, których nadrzędnym celem będzie nie tylko kompleksowa ochrona i zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego, ale też wytwarzanie impulsów do dalszego rozwoju. Rozumiane w ten sposób działania stanowią podstawę nowoczesnego modelu zarządzania kulturą. W celu uzyskania optymalnych wyników konieczne jest wprowadzenie mechanizmów włączających dziedzictwo kulturowe w obieg gospodarczy

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

przy zachowaniu priorytetowej roli dziedzictwa regionalnego. Ponadto należałoby dążyć, do nadania zabytkom nowych funkcji dzięki określeniu i rozpropagowaniu nowoczesnego modelu użytkowania zabytków. Model ten łączyć ma ich ochronę ze zwiększaniem doń dostępności a tym samym tworzyć sprzyjające warunki dla różnych sektorów gospodarki.

Działania służące opiece nad regionalnym dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym oraz ochronie i kształtowaniu krajobrazu to:

- kształtowanie zrównoważonego krajobrazu kulturowego;
- poprawa stanu i sposobu użytkowania zabytków oraz przeciwdziałanie procesowi ich degradacji;
- ochrona i kształtowanie zabudowy historycznej miast i miasteczek;
- ochrona tradycyjnej zabudowy regionalnej i układów ruralistycznych;
- powstrzymanie degradacji wartościowych krajobrazów kulturowych oraz dewastacji obiektów zabytkowych i ich otoczenia;
- kompleksowa rewitalizacja obszarów zdegradowanych;
- zachowanie i rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, w tym przywrócenie rzeczywistej wartości zniszczonym obiektom oraz ponowne określenie dla poszczególnych obiektów ich wartości zabytkowych, wskazanych do bezwzględnego zachowania;
- utrzymanie wielokulturowego bogactwa oraz tożsamości lokalnej i regionalnej szczególnie poprzez wspieranie folkloru, tradycji i sztuki ludowej;
- funkcjonalne zarządzanie kulturą i dziedzictwem kulturowym, w tym rozwój partnerstwa sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego;
- badanie i dokumentowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego;
- poprawa funkcjonowania instytucji opieki nad zabytkami;
- wdrożenie mechanizmów włączających wartości dziedzictwa w obieg gospodarczy;
- zapobieganie degradacji i ochrona zasobów dziedzictwa przyrodniczego regionu;
- stworzenie systemu oraz procedur zarządzania dziedzictwem przyrodniczym;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

- zintegrowana ochrona krajobrazu kulturowego i środowiska przyrodniczego, szczególnie w zakresie wysokiego poziomu estetycznego otoczenia i ładu przestrzennego.

4.2.2 Wojewódzki program Opieki nad Zabytkami w Małopolsce (uchwała nr LIV/843/10 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 8 listopada 2010 r.)

Główny cel sformułowania Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w Małopolsce to *dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego Małopolski poprzez określenie podstawowych warunków i determinant organizacyjnych, edukacyjnych i finansowych, które temu służą a także racjonalne korzystanie z zasobów dziedzictwa kulturowego.*

Dziedzictwo kulturowe Małopolski jest dziedzictwem stosunkowo dobrze rozpoznawalnym a jednocześnie stanowi mocny wyraz tożsamości regionalnej. Małopolska jest regionem o niebywałym dziedzictwie narodowym. Na tym obszarze znajdują się wyjątkowe zabytki oraz zbiory niezwykle ważne z punktu widzenia dorobku kulturowego całego kraju. Wiele z nich pozostaje jednak w cieniu co stwarza komplikacje w prawidłowym utrzymaniu i ochronie. Zarządom tych miejsc trudno jest zdobyć odpowiednie środki na poprawną konserwację, a działania promocyjne są niemal niemożliwe. Potrzeba ochrony małopolskiego dziedzictwa jest niezbędna. Dopiero wojewódzki program opieki nad zabytkami podejmuje próbę wprowadzenia kompleksowych rozwiązań łączących elementy ochrony, edukacji i promocji.

Program stawia dwa cele strategiczne:

1. ochronę regionalnej przestrzeni kulturowej;
2. zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową;

W ramach pierwszego celu strategicznego wyznaczone zostały dwa priorytety:

- Historyczna ciągłość dziedzictwa kulturowego
- Tożsamość regionalna i lokalna oraz bogactwo wielokulturowe.

W ramach drugiego celu sformułowano zostały trzy priorytety:

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

- Aktywność społeczna i emocjonalne zaangażowanie w opiekę nad regionalnym dziedzictwem kulturowym,
- Funkcjonalne zarządzanie regionalnym dziedzictwem kulturowym,
- Ekonomiczne zorientowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego – przemysły kultury i czasu wolnego.

Realizacja wymienionych priorytetów odbywać się będzie według następujących kierunków działań:

1. Zachowanie autentyczności regionalnego dziedzictwa kulturowego;
2. Zachowanie historycznej wielokulturowości regionu;
3. Szerzenie świadomości autentycznych wartości kulturowych;
4. Harmonijne łączenie walorów zabytków z ich współczesnymi funkcjami;
5. Systemowa promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego;
6. Ochrona tradycji oraz produktów regionalnych i lokalnych;
7. Integracja regionalna na podstawie idei sieci obszarów, miast i instytucji;
8. Rozwój przemysłów czasu wolnego opartych na miejscowych tradycjach i autentyzmie lokalnego dziedzictwa kulturowego;
9. Edukacja na rzecz dziedzictwa kulturowego (wczoraj – dziś – jutro);
10. Budowanie silnej identyfikacji Małopolan z regionalnym dziedzictwem kulturowym;
11. Rozwój partnerstwa sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego;
12. Stworzenie ponadlokalnej struktury koordynującej współpracę w obszarze dziedzictwa kulturowego;
13. Kompleksowość opieki nad regionalnym dziedzictwem;

4.2.3 Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Tarnowskiego na lata 2011-2020 (uchwała nr XIII.84.2011 Rady Powiatu Tarnowskiego z dnia 15 listopada 2011 r.).

Wśród głównych celów określonych w strategii „dbałość o spójność, atrakcyjność i dostępność oferty kulturalnej” zajmuje kluczowe miejsce. Strategia wskazuje mocne strony jakimi są unikatowe i dobrze zachowane obiekty, wśród których za najcenniejsze wskazuje się drewniane kościoły oraz cmentarze z I wojny światowej. Zabytki te wg założeń

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

strategicznych powinny stać się bazą dla promocji powiatu; stwarzać możliwości zapoznania się z nimi a także być bodźcem do dalszego poznawania i odkrywania dziedzictwa kulturowego. Z punktu widzenia powiatu istotnym jest zatem; 1) podejmowanie działań wspierających organizację przedsięwzięć o charakterze kulturalnym i rozrywkowym, 2) zwiększanie poziomu koordynacji pomiędzy poszczególnymi przedsięwzięciami mającymi miejsce na terenie powiatu. Działania te mają za zadanie zintensyfikowanie skuteczności i ulepszenie promocji Ziemi Tarnowskiej w skali subregionalnej oraz ponadlokalnej.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

5.1.1 Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Radłów

Na terenie Gminy obowiązują następujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego:

- Uchwała Rady Miejskiej w Radłowie nr XXIX/290/13 z dnia 6 czerwca 2013 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu części miejscowości Niwki i Radłowa gmina Radłów (Dz. Urz. Woj. Małopolskiego z 2013 r., poz. 4361);
- Uchwała Nr XXII/63/03 Rady Gminy Radłów z dnia 29 sierpnia 2003 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Radłów, wieś Brzeźnica, dla obszaru nr 2 (Dz. Urz. Woj. Małopolskiego z 2003 r. Nr 360, poz. 3824);
- Uchwała Nr XXXIX/298/02 Rady Gminy Radłów z dnia 8 marca 2002 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Radłów (Dz. Urz. Woj. Małopolskiego z 2002 r. Nr 77, poz. 1164);
- Uchwała Nr XXXVII/284/01 Rady Gminy Radłów z dnia 28 grudnia 2001 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Radłów (Dz. Urz. Woj. Małopolskiego z 2002 r. Nr 42, poz. 635);
- Uchwała Nr XXX/230/2001 Rady Gminy w Radłowie z dnia 16 marca 2001 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Radłów w gminie Radłów (Dz. Urz. Woj. Małopolskiego z 2001 r. Nr 44, poz. 682);
- Uchwała Nr XV/101/99 Rady Gminy w Radłowie z dnia 21 grudnia 1999 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Niwka i

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

Wola Radłowska w gminie Radłów (Dz. Urz. Woj. Małopolskiego z 2000 r. Nr 10, poz. 73);

5.1.2 Strategia Rozwoju Gminy Radłów na lata 2014-2020

Strategia Rozwoju Gminy Radłów na lata 2014-2020 jest podstawowym i najważniejszym dokumentem samorządu gminy, określającym obszary, cele i kierunki interwencji polityki rozwoju, w kompetencjach realizowanych przez władze gminy

Opracowanie Strategii Rozwoju Gminy Radłów na lata 2014-2020 jest odpowiedzią na dynamikę zmian społeczno-gospodarczych, zachodzących w obrębie gminy, jak i w jej otoczeniu (rzeczywiste procesy i zjawiska – natury gospodarczej, społecznej, kulturowej, zarządczej, itp.), a także wynika z nurtu przesłanek formalno-prawnych, uzasadniających potrzebę weryfikacji dokumentów strategicznych wszystkich JST w kraju (konieczność przeglądu i weryfikacji Strategii w kontekście dostosowania założeń do wytycznych i rekomendacji, które płyną z dokumentów o charakterze nadrzędnym). Wśród kluczowych czynników, determinujących potrzebę przygotowania Strategii Rozwoju Gminy Radłów na lata 2014-2020, należy zatem wymienić:

- 1) Dostosowywanie polityki rozwoju do zmieniających się uwarunkowań społecznych oraz gospodarczych w gminie i jej otoczeniu;
- 2) Dostosowanie Strategii Rozwoju Gminy Radłów do nowych dokumentów strategicznych szczebla regionalnego i krajowego;
- 3) Uspójnienie horyzontu czasowego Strategii Rozwoju Gminy Radłów z horyzontem czasowym nowego okresu programowania Unii Europejskiej oraz dokumentów nadrzędnych;
- 4) Dostosowanie Strategii Rozwoju Gminy Radłów do tworzonego Subregionalnego Programu Rozwoju – dla subregionu tarnowskiego.

Wizja rozwoju Gminy Radłów stanowi projekcję, opis pożądanego stanu rzeczywistości lokalnej w perspektywie 2020 roku. Określa stan docelowy, do którego dążyć będzie cała wspólnota gminy, tj. władze samorządowe oraz ich partnerzy (lokalni oraz ponadlokalni), wykorzystując przy tym możliwości płynące z własnych atutów i szans pojawiających się w otoczeniu. Wizja ukierunkowana jest prognostycznie, określa cel, do jakiego zmierza Gmina Radłów. Wskazuje ona zasadniczy kierunek podejmowanych działań.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

- **Obszar I: Rozwój usług społecznych dla wzmocnienia kapitału ludzkiego Gminy**

- ✓ Cel operacyjny I.3 Zachowanie tożsamości regionalnej i rozwój kapitału społecznego.

Cel operacyjny dotyczący pielęgnowania tożsamości lokalnej oraz rozwoju kapitału społecznego związany jest z jednej strony z aktywizacją społeczności lokalnej, przełamywaniem postaw biernych oraz kształtowaniem wrażliwości społecznej, a z drugiej strony z zachowaniem lokalnych tradycji i dorobku wspólnoty samorządowej. W ramach powyższych zagadnień planuje się wspierać działalność organizacji pozarządowych – nie tylko w kontekście doskonalenia usług publicznych, które NGO`s mogą wykonywać lepiej i taniej niż struktury samorządowe, ale również w celu angażowania przedstawicieli wspólnoty samorządowej w rozwiązywanie spraw ważnych dla gminy i kształtowania ich wrażliwości w tym zakresie. Do tego typu zagadnień należą również działania związane ze stosowaniem metod nauczania sprzyjających kooperacji, kreatywności i wolontariatu – kształtują one światopogląd młodych pokoleń i sposób działania w dorosłym życiu, wpływając na jakość kapitału społecznego. Niezwykle ważnym zagadnieniem jest aktywizowanie społeczności lokalnej w działania kulturalne i sportowe – należy kontynuować zadania z tego zakresu. Bardzo ważnym działaniem jest również ochrona dziedzictwa kulturowego wspólnoty lokalnej – dbałość o uczestnictwo mieszkańców w sformalizowanych grupach (zespoły ludowe, orkiestry, itp.) oraz zachowanie materialnych obiektów kulturowych (zabytki, miejsca pamięci, itp.).

Kierunki interwencji:

- ✓ Wspieranie działalności organizacji pozarządowych, współpraca w zakresie realizowania usług publicznych,
- ✓ Rozwój metod nauczania sprzyjających kooperacji, kreatywności, komunikacji zewnętrznej,
- ✓ Propagowanie społecznej aktywności, szczególnie w obszarach kultury i sportu,
- ✓ Wspieranie i promocja działalności wolontariackiej,
- ✓ Zwiększanie poziomu uczestnictwa w kulturze, wspieranie działań artystycznych i rozwoju zasobów kultury,
- ✓ Zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego – opracowanie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

- **Obszar II: Skuteczny system ochrony środowiska wspierający wysoki komfort życia mieszkańców**

- ✓ Cel operacyjny II.2 Podniesienie atrakcyjności osadniczej i rozwój infrastruktury sieciowej

Atrakcyjność osadnicza Gminy wynika z jej naturalnego położenia wokół stolicy subregionu jaką jest Tarnów, a także z wysokiej dostępności komunikacyjnej do kilku większych ośrodków miejskich, w tym Krakowa. Stopień jej wykorzystania zależy jednak od wizerunku Gminy, możliwości spędzania wolnego czasu i występowania tzw. miejsc energii społecznej, a także dostępności do komunalnej infrastruktury sieciowej. Podniesienie atrakcyjności osadniczej Gminy Radłów wymaga zatem łączenia „twardych” działań inwestycyjnych, z działaniami „miękkimi” wpływającymi na stopień wykorzystania powstałych inwestycji. Poprawa ogólnego wizerunku Gminy wymusza dalsze działania zmierzające do odnowienia centrum Radłowa wraz z budową miejsc parkingowych w okolicy rynku. Ponadto rewitalizacji wymaga miejscowy Pałac Dolańskich wraz z otaczającym go parkiem. Z uwagi na niedużą ogólny trend przesiedlania się mieszkańców dużych miast do mniejszych miejscowości zasadna wydaje się realizacja działań mających na celu stworzenie oraz szeroką promocję oferty rezydencjonalnej. Stale rozwijające się osadnictwo na terenie gminy zmusza do modernizacji i rozbudowy infrastruktury wodociągowej wraz ze stacją uzdatniania wody w celu zabezpieczenia aktualnych oraz przyszłych potrzeb mieszkańców. Jedynie częściowe skanalizowanie gminy powoduje konieczność dalszej rozbudowy sieci kanalizacyjnej wraz z budową nowej oczyszczalni ścieków. Spore rozproszenie w strukturze osadnictwa na terenie gminy oraz wysokie koszty budowy urządzeń kanalizacyjnych w najdalej oddalonych skupiskach wymagają wsparcia organizacyjnego i finansowego w zakresie budowy przydomowych oczyszczalni ścieków na tych terenach. Ponadto ważne jest, aby z uwagi na wysokie koszty rozbudowy sieci infrastruktury technicznej oraz rozbudowy sieci dróg gminnych konieczne jest zahamowanie procesu rozpraszania zabudowy. W celu ograniczenia tego procesu wymagane jest promowanie koncepcji zwartego zagospodarowania na terenie gminy.

Kierunki interwencji:

- ✓ Rewitalizacja centrum Radłowa wraz kompleksem pałacowo-parkowym,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

- ✓ Modernizacja i rozbudowa infrastruktury wodociągowej wraz ze stacją uzdatniania wody,
- ✓ Rozbudowa sieci kanalizacyjnej na terenie gminy,
- ✓ Pomoc organizacyjna i finansowa w zakresie budowy przydomowych oczyszczalni ścieków na terenach o zabudowie rozproszonej,
- ✓ Przeciwdziałanie rozpraszaniu zabudowy, promowanie koncepcji zwartej zagospodarowania terenów wiejskich,
- ✓ Zbudowanie i promocja oferty rezydencjonalnej dla mieszkańców okolicznych miejscowości, ze szczególnym uwzględnieniem Tarnowa.
- **Obszar III: Gospodarka lokalna i turystyka**
 - ✓ Cel operacyjny III.2 Wykreowanie oferty turystycznej Gminy

Bogactwo przyrodnicze oraz szczególne dziedzictwo historyczne i kulturowe Gminy Radłów stanowią przesłankę do rozwoju turystyki. Skuteczna umiejętność gospodarczego wykorzystania tego niematerialnego potencjału do rozwoju różnych form aktywności osób odwiedzających Gminę wydaje się być jednym z kluczowych czynników jej rozwoju. Taka strategia postępowania wpisuje się bezpośrednio w cel strategiczny Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego, zmierzający do podniesienia atrakcyjności Małopolski w obszarze przemysłów czasu wolnego. W celu stworzenia atrakcyjnej oferty turystycznej Gminy główny nacisk położyć należy bardziej na intensywne gospodarcze wykorzystanie obszarów obecnie charakteryzujących się potencjałem turystycznym. Zaliczyć do nich można tereny wokół wyrobisk poźwirowych, na których możliwy jest rozwój bazy noclegowej i gastronomicznej. Podstawowa oferta turystyczna powinna być jednak skierowana do osób szukających możliwości aktywnego wypoczynku jednodniowego i weekendowego, mieszkańców okolicznych dużych miast. W tym celu należy kontynuować rozbudowę oraz podnosić jakość wizualizacji infrastruktury turystycznej, a także zintensyfikować działania promocyjne w obszarze turystyki. Dopełnieniem oferty powinno szersze wykorzystanie znajdujących się na terenie Gminy miejsc o charakterze historycznym oraz sakralnym.

Kierunki interwencji:

- ✓ Zagospodarowanie wyrobisk poźwirowych i terenów na potrzeby rozwoju turystyki i rekreacji,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

- ✓ Opracowanie koncepcji zagospodarowania istniejących zasobów turystycznych – włączenie w obieg gospodarczy obiektów dziedzictwa historycznego i kulturowego,
- ✓ Promocja agroturystyki i pomoc organizacyjna w rozwoju gospodarstw agroturystycznych,
- ✓ Współpraca z LGD oraz sąsiednimi gminami w zakresie opracowania komplementarnej oferty turystycznej,
- ✓ Wizualizacja gminy i kontynuacja budowy infrastruktury turystycznej – ścieżek rowerowych, tras spacerowych, tras konnych, miejsc widokowych,
- ✓ Rozwój turystyki pielgrzymkowej związanej z postacią Błogosławionej Karoliny,
- ✓ Kontynuacja organizacji ponadlokalnych imprez promocyjnych podkreślających walory gminy.

5.1.3 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Radłów

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Radłów, zatwierdzone zostało uchwałą Nr XVIII/129/08 Rady Gminy Radłów z dnia 16 lipca 2008 roku. Celem Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Radłów jest wykazanie przestrzennych możliwości i ograniczeń rozwoju gminy, w szczególności jej „zadań własnych” i zobowiązań w zakresie „zadań ponadlokalnych”, z uwzględnieniem obowiązku ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego, na podstawie uwarunkowań fizjograficznych, przyrodniczych, kulturowych, zainwestowania, przepisów prawnych i sytuacji demograficzno-gospodarczej gminy.

W obszarze gminy Radłów formą ochrony prawnej objęto jedynie 10 zabytków poprzez wpis do rejestru zabytków. Są to: układ urbanistyczny, zespół pałacowo-parkowy, zespół kościoła parafialnego oraz 7 cmentarzy wojennych.

Celem ochrony zabytkowych wartości układu urbanistycznego Radłów, a także ekspozycji w krajobrazie – ustalono w decyzji o wpisie do rejestru zabytków dwie strefy :

- *I – strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej*, obejmuje: zespół kościelno-plebański, zespół pałacowo-parkowy z terenami dawnego folwarku, zabudowę centrum wsi.
- *II – strefa chroniona*, otacza zespoły objęte *I* strefą.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

Występujące na terenie gminy obiekty zabytkowe ujęte w ewidencji zabytków WKZ oraz stanowiska archeologiczne, proponuje się do objęcia ochroną poprzez ustalenia ochronne w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Zasady ochrony dóbr kultury i kształtowania środowiska kulturowego to:

1. zachowanie wartości zasobów dziedzictwa kulturowego decydujących o tożsamości kulturowej gminy,
2. objęcie ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków cmentarzy wojennych w Radłowie, Wał Rudzie i Zabawie oraz szczególnie interesujących stanowisk archeologicznych: we wsi Radłów stanowiska nr 10, 11, 12, 13 i 24, we wsi Zabawa stanowiska nr 2, 6, 9 i 10 oraz we wsi Wał Ruda stanowisko nr 3,
3. ustalenie ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego dla:
 - ✓ obiektów zabytkowych znajdujących się w ewidencji zabytków,
 - ✓ obiektów upamiętniających miejsca historycznych wydarzeń (pomnik na miejscu lądowiska „Motyl” w Zabawie, obelisk z tablicą upamiętniającą 60 rocznicę akcji „III Most” w Wał Rudzie, pomnik Bohaterów Września w Radłowie,
 - ✓ dóbr kultury współczesnej – kompleksu obiektów związanych z kultem bł. Karoliny Kózki: domu rodzinnego, drogi krzyżowej, miejsca męczeństwa i drzewa ”grusza” we wsi Wał Ruda oraz sanktuarium bł. Karoliny Kózki we wsi Zabawa.
4. poprawę stanu zachowania:
 - ✓ obiektów zabytkowych (figurujących w rejestrze i ewidencji zabytków) zlokalizowanych w obrębie naniesionych w studium terenów koncentracji budownictwa regionalnego oraz poza nimi,
 - ✓ obiektów nieobjętych rejestrem, a mających szczególną wartość historyczną, takich jak np. zespół dworski w Marcinkowicach, spichlerz w Radłowie, biskupi słupek graniczny w Zabawie,
5. remontowanie i utrzymanie przydrożnych krzyży, figur i kapliczek i innych obiektów małej architektury sakralnej, posiadających nierzadko starą metrykę, walory etnograficzne i krajobrazowe,
6. zachowanie i rewaloryzacja cmentarzy stanowiących pomniki historii i kultury, decydujących o lokalnej tożsamości,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

7. ochrona przed przekształceniami układów wsi, poprzez utrzymanie zasadniczych elementów rozplanowania, przy jednoczesnym dopuszczeniu ich rozwoju na zasadzie kontynuacji i uzupełnienia istniejących układów,
8. wyznaczanie nowych terenów pod zabudowę w sposób kontynuujący i utrwalający ukształtowane historyczne układy przestrzenne,
9. kreowanie nowych wartości z uwzględnieniem zasadniczych cech architektury stylowego budownictwa regionalnego (bryła, proporcje, kształt dachu, detal architektoniczny) przy realizacji nowej zabudowy,
10. wyeksponowanie i promowanie występujących na obszarze gminy najcenniejszych obiektów architektury,
11. utrzymywanie lub wspomaganie utrzymywania w należytym stanie technicznym zabytkowych obiektów,
12. ochrona kształtu działek, przebiegu dróg i cieków wodnych przed przekształceniami,
13. przeciwdziałanie dewaloryzacji krajobrazu kulturowego poprzez ochronę zabytków „in situ”, ochronę widokową, zapobieganie kolizyjnemu zainwestowaniu i wymianie zabudowy historycznej na nową o obcych formach,
14. zachowanie istniejących osi widokowych na obiekty zabytkowe oraz wykluczenie przestaniania ich nową zabudową i tworzenia nowych dominant,
15. wykluczenie działań powodujących degradację otoczenia zabytków rejestrowanych i obiektów ujętych w ewidencji zabytków,
16. zachowanie terenów leśnych i terenów otwartych o wybitnych walorach krajobrazowych tj. elementów krajobrazu kulturowego – poprzez wykluczenie lokalizacji nowej zabudowy poza istniejącymi i proponowanymi terenami zespołów osadniczych.

W planie konserwatorskim ochrony i kształtowania zabytkowego krajobrazu dla gminy Radłów, opracowanym pod red. J. Bogdanowskiego metodą JARK.WAK zaproponowano jako formę ochrony:

- **Park Kulturowy – dla miejscowości Radłów** – jest to forma ochrony krajobrazu kulturowego, umożliwiająca zachowanie wyjątkowych wartości historyczno kulturowych w jednoczesnym ewentualnym powiązaniu z ochroną środowiska

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

przyrodniczego. Celem jest potrzeba zachowania ciągłości tradycji krajobrazu i umożliwienie jego rozwoju zgodnie z tradycjami regionu;

- **Strefy Ochrony Konserwatorskiej SOK** – dla miejscowości Biskupice Radłowskie, Glów, Łęka Siedlecka, Marcinkowice, Niwka, Przybysławice, Sanoka, Siedlec, Wał Ruda, Wola Radłowska i Zabawa. To forma ochrony krajobrazu kulturowego o umiarkowanym zakresie, mająca zastosowanie na obszarach otaczających cenne obiekty, stanowiących ich otulinę lub krajobrazowy kontekst, bądź też na obszarach historycznych. Celem jest:
 - ✓ utrzymanie określonych warunków przyrodniczych, widokowych, funkcjonalnych głównie w zakresie ochrony pola widokowego cennego zabytku,
 - ✓ uwzględnienie szerokiego kontekstu terytorialnego układu obiektów o charakterze zabytkowym, gdy zachodzi potrzeba ukazania historycznych powiązań,
 - ✓ ochrona krajobrazów cennych z punktu widzenia ochrony dóbr kultury np. tradycyjnego rozłogu pól.
- **Strefy Ingerencji Konserwatorskiej SIK** dla miejscowości Zdrochec – forma ochrony krajobrazu kulturowego, w którym występuje jakiś aspekt dziedzictwa kulturowego wymagający troski konserwatorskiej. Celem jest aspekt promocyjny, w wymiarze poczucia lokalnej tożsamości i potrzebnego w tym zakresie wsparcia służb konserwatorskich.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

5.2 Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Radłów

Zgodnie z zaleceniami NID rozdział obejmuje zwięzłą charakterystykę dziedzictwa kulturowego na tle zarysu historii gminy. Nie jest to monografia historyczna ani opracowanie etnograficzne.

5.2.1 Zarys historii i rozwoju przestrzennego gminy

Pierwsza wzmianka historyczna o Radłowie pochodzi z *Kodeksu katedry krakowskiej* z 1080 roku. Powstała tu wówczas parafia. W 1236 r. wizytował ją biskup krakowski Wisław. W 1241 r. miejscowość została spalona przez Tatarów.

W następnych wiekach Radłów stanowił własność biskupią i obowiązywał tu zakaz osiedlania się Żydów. W 1337 r. wystawiono zachowany do dzisiaj kościół. W 1529 r. było tu 9 łanów kmiecych, dwa młyny i 10 karczm. W 1581 r. istniała zaniedbana kuźnica o nazwie Ciechoń. W 1655 r. w pobliżu wsi doszło do bitwy z wojskami szwedzkimi, które spustoszyły całą okolicę. Z kolei w 1656 i 1657 r. Radłów spaliły wojska księcia siedmiogrodzkiego Jerzego Rokoczego, a następnie Kozacy. Na przełomie XVII i XVIII w. wytyczono rynek, upodabniając zabudowę do kształtu małomiasteczkowego.

W 1772 r. wieś znalazła się w zaborze austriackim. Dobra biskupie zostały skonfiskowane oraz oddane pod zarządek cyrkułu bocheńskiego. W 1819 r. cesarz podarował dobra osobie prywatnej. Tą drogą trafiły do Radenfelda, który w 1844 r. wznosił w miejscowości okazały pałac. Następnie majątek przeszedł w ręce Helców, potem prof. UJ Straszewskiego, wreszcie Dolańskich. Wieś była pustoszona przez powódzie, cholerę (1873) i głód (1880). Spowodowało to masową emigrację do Niemiec, Danii i Stanów Zjednoczonych. Poprawę przyniósł dopiero początek XX wieku. W latach 1903–1905 wybudowano nowe gmachy sądu i szkoły. Podczas I wojny światowej wieś została poważnie zniszczona, jej ludność ewakuowano. Front na długo ustalił się na linii Dunajca.

Odbudowa nastąpiła w okresie międzywojennym. W latach 1924–1925 wystawiono nowy ratusz. Niestety w 1934 r. znów miała miejsce wielka powódź.

Podczas II wojny światowej we wrześniu 1939 r. w okolicy doszło do bitwy oddziałów polskich z wojskami niemieckimi. W czasie walk spłonęła część wsi.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

W latach 70. XX w. rynek przebudowano na zieleniec, w miejsce tradycyjnej nawierzchni z okrągłaków tworząc tzw. planty. Jednakże całe to założenie zostało pod koniec lat 80. XX w. unicestwione przez gwałtowne tornado, które zniszczyło 90% drzew. Od 1999 r. Radłów jest siedzibą gminy w powiecie tarnowskim województwa małopolskiego. W 2010 r. otrzymał prawa miejskie.

5.2.2 Krajobraz kulturowy

W rozumieniu ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2016 r., poz. 1330) „Krajobraz kulturowy to przestrzeń, historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze”.

Gmina Radłów położona jest w granicach województwa małopolskiego, w północno – zachodniej części powiatu tarnowskiego. Znajduje się w odległości ok. 10 km od centrum Tarnowa (w linii prostej), na lewym brzegu rzeki Dunajec. Graniczy z gminami:

- ✓ od północy z gminami Wietrzychowice i Żabno,
- ✓ od wschodu z miastem i gminą Żabno,
- ✓ od południa z gminą Wierzchosławice,
- ✓ od zachodu z gminą Borzęcin i Szczurową (powiat brzeski).

W granicach powiatu tarnowskiego Gmina Radłów jest pod względem wielkości powierzchni siódmą, a pod względem liczby ludności dwunastą gminą. Gęstość zaludnienia jest niższa od średniej dla powiatu. Ponad 61% powierzchni gminy stanowi tzw. rolnicza przestrzeń produkcyjna. Wśród użytków rolnych najliczniejsze są grunty orne – 45,2%, duży odsetek stanowią także łąki i pastwiska – 15,9%. Gmina Radłów jest obszarem o niskim współczynniku lesistości - lasy pokrywają jedynie 16,4% jej powierzchni. Jest to współczynnik niższy od powiatowego o 5% (średnia powiatowa 21,4 %).

Gmina Radłów leży w obrębie wschodniej części Kotliny Sandomierskiej, w ujściowym odcinku doliny Dunajca. Formy terenu mają układ południkowy. Od wschodu jest to wysoki pas terasy zalewowej Dunajca, wykształcony w postaci łąk piaszczystych, przykrytych w stropie cienką warstwą pylastych mad. W kierunku zachodnim od terasy zalewowej występuje pas terasy nadzalewowej (rędzinnej), pokryty licznymi starorzeczami Dunajca i

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

jego wielu dopływów. Nad nią wznosi się na wysokości 193-184 m n.p.m. powierzchnia terasy plejstoceniowej powstałej prawdopodobnie w okresie zlodowacenia bałtyckiego. Terasa ta jest pokryta szerokimi dolinkami płaskodennymi Kisieliny i dopływów oraz wydmami wznoszącymi się do około 10 m ponad poziom terasy plejstoceniowej. Powierzchnia teras jest płaska, jej nachylenie nie przekracza 5%. Stoki wydm oraz krawędzie teras nie przekraczają na ogół nachylenia 10%, wyjątek stanowią podcięcia terasy nadzalewowej w rejonie Radłowa gdzie spadek sięga 25. Podłoże całego terenu gminy tworzą iły mioceńskie. Zalegają na głębokość około kilkunastu metrów od powierzchni terenu.

Zabytki kultury materialnej oraz miejsca związane z ważnymi wydarzeniami historycznymi, stanowią dziedzictwo kulturowe, decydujące o tożsamości kulturowej gminy.

Najważniejsze obiekty kultury w jakie wyposażony jest obszar gminy to:

- ✓ układ urbanistyczny wraz ze strefą ścisłej ochrony konserwatorskiej i strefą chronioną Radłowa,
- ✓ zespół pałacowo – parkowy oraz zespół kościoła parafialnego w Radłowie – wpisane do rejestru zabytków, podlegają całkowitej ochronie konserwatorskiej,
- ✓ cmentarze wojenne – pozostałości po frontach i walkach jakie toczyły się na tej ziemi w okresie I i II wojny światowej,
- ✓ budownictwo mieszkaniowe - głównie obiekty regionalnej architektury drewnianej (chałupy) w dużej ilości skupione w Zabawie, Radłowie, Biskupicach Radłowskich i Wał Rudzie, – kapliczki i krzyże przydrożne – stanowiące istotny element krajobrazu gminy. Stanowią świadectwo kultu i element decydujący o tożsamości kulturowej krajobrazu,
- ✓ liczne stanowiska archeologiczne.

Miejscowość Radłów posiada Studium historyczno - konserwatorskie z 1989 r. autorstwa M.H. Grabskiego i Jagodzińskiego, na podstawie którego zostało opracowane Studium Rewaloryzacji Centrum Radłowa w 1998 r. przez O. Shier.

W świetle zasobów i walorów krajobrazu kulturowego zaproponowano w opracowaniu pod redakcją J. Bogdanowskiego stopnie strefowania ochronnego oraz kierunki działań konserwatorskich. Tak więc dla:

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

- ✓ fragmentów miejscowości Radłów, Biskupice Radłowskie, Wał Ruda, Wola Radłowska, Zawada o cennych, regionalnej rangi zasobach dziedzictwa i krajobrazu kulturowego, gdzie działania planistyczne czy inwestycyjne powinny uwzględniać wymogi ochrony dóbr kultury - uwzględniono strefę ochrony częściowej, czynnej „B”,
- ✓ fragmentu miejscowości Radłów gdzie znajdują się obiekty i zespoły ewidencjonowane konserwatorsko o znaczeniu w lokalnym krajobrazie; ich indywidualna ochrona wraz z przedpolem widokowym powinna stanowić zasadę działania konserwatorskiego - uwzględniono strefę ochrony ekspozycji i ochrony elementów” E”,
- ✓ wszystkich jednostek - gdzie występuje jakiś aspekt (cecha) dziedzictwa kulturowego wymagająca troski ochrony konserwatorskiej (np. kontynuacji cech budownictwa lub innej tradycji kulturowej o krajobrazowym wyrazie) - uwzględniono strefę ochrony krajobrazowej, „otuliny” zespołu czy obiektu „K”,

Określono w strefie zabiegi ochronne i kształtujące dla miejscowości:

- ✓ Radłów - INTE – integracja, to działania stosowane dla dużych, jednak naruszonych w pewnych zakresach walorów. Obejmują zarówno kompleksowy zakres prac konserwatorskich, jak działania inwestycyjne zapewniające przywrócenie postaci historycznej danego obszaru czy obiektu,
- ✓ Biskupice Radłowskie, Wał Ruda, Wola Radłowska i Zawada – REKN - rekonstrukcja, to działania właściwe dla obiektów i obszarów, charakteryzujące się potencjalnie znacznym walorem, który uległ częściowej lub znacznej dewastacji, a jego przywrócenie jest możliwe na drodze działań inwestycyjnych, zgodnie z wiedzą historyczną oraz dokumentacją i pragmatyką konserwatorską, Głów, Łęka Siedlecka, Marcinkowice, Niwka, Przybysławice, Sanoka, Siedlec, Zdrochec - KONT - kontynuacja, to działania dla obszarów współczesnego zainwestowania, zalecające zachowanie tradycyjnych form, elementów i układów lub nawiązywanie do nich w przypadku tworzenia nowych zespołów i obiektów zagospodarowania obszarów.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

5.2.3 Obiekty zabytkowe nieruchome na terenie Gminy Radłów**5.2.3.1 Obiekty znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków**

Ewidencja obejmuje zabytki znajdujące się na terenie Gminy Radłów. Zawiera obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa małopolskiego oraz obiekty znajdujące się na kartach adresowych GEZ (nie figurujące w rejestrze) a także, stanowiska archeologiczne z terenu gminy. Ewidencja ta jest podstawą do sporządzenia *Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Radłów*.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

ID	MIEJSC.	KOD	ULICA	nr	OBIEKT	NR EWID DZ	SUROWIEC	DATOWANIE	DATA WPISU DO REJESTRU
1	Biskupice Radłowskie	33-130	Szkolna 18		Budynek dawnej szkoły	817	murowana	ok. 1910 r.	
2	Biskupice Radłowskie	33-130	Krótką 14		Figura Chrztu Jezusa, obok Domu Kultury	885	piaskowiec	3 ćw. XIX w.	
3	Biskupice Radłowskie	33-130	Kościelna 2		Kapliczka z Figurą NMP obok kościoła	838	murowana	1876 r.	
4	Biskupice Radłowskie	33-130	Bohaterów Wrzeźnia 35	25	Krzyż kamienny z figurą MB	916	kamień	1869 r.	
5	Biskupice Radłowskie	33-130		obok 188	Krzyż	903/5	piaskowiec	1860 r.	
6	Biskupice Radłowskie	33-130			Pomnik na cmentarzu żołnierzy niemieckich – na cmentarzu wojennym nr 259	1021		1915 r.	
7	Biskupice Radłowskie	33-130			Słup graniczny	687/2	kamień	1450 r.	
8	Biskupice Radłowskie	33-130			Cmentarz wojenny z I wojny światowej nr 257	1307		1915-16 r.	A-334 z dnia 15.06.1990 r.
9	Biskupice Radłowskie	33-130			Cmentarz wojenny z I wojny światowej nr 258	1319		1915-16 r.	A-332 z dnia 15.06.1990 r.
10	Biskupice Radłowskie	33-130			Cmentarz wojenny z I wojny światowej nr 259	1021		1915-16 r.	A-333 z dnia 15.06.1990 r.
11	Biskupice Radłowskie	33-130	Stanisława Mierzwy 9	4	Dom	869/1	drewniana	1919 r.	
12	Biskupice Radłowskie	33-130	Nowa 49	58	Dom	764	drewniana	ok. 1920 r.	
13	Biskupice Radłowskie	33-130	Szkolna 2a	76	Dom	806/2	drewniana	ok. 1920 r.	
14	Biskupice Radłowskie	33-130	Szkolna 2a	76	Obórka	806/2	drewniana	ok. 1920 r.	
15	Biskupice Radłowskie	33-130	Nowa 41	86	Dom	771/1	drewniana	1917 r.	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

ID	MIEJSC.	KOD	ULICA	nr	OBIEKT	NR EWID DZ	SUROWIEC	DATOWANIE	DATA WPISU DO REJESTRU
16	Biskupice Radłowskie	33-130	Batalionów Chłopskich 1	108	Dom	767	drewniana	2 poł. XIX w.	
17	Biskupice Radłowskie	33-130	Bohaterów Września 22	110	Stajnia	870	murowana	ok. 1934 r.	
18	Biskupice Radłowskie	33-130	Bohaterów Września 22	110	Stodoła	870	drewniana	ok. 1934 r.	
19	Biskupice Radłowskie	33-130	Bohaterów Września 22	110	Szopa I	870	drewniana	ok. 1934 r.	
20	Biskupice Radłowskie	33-130	Bohaterów Września 22	110	Szopa II	870	drewniana	ok. 1934 r.	
21	Biskupice Radłowskie	33-130	Witosa 13	203	Dom	793/1	drewniana	ok. 1914 r.	
22	Biskupice Radłowskie	33-130	Bohaterów Września 48	208	Dom	850	drewniana	ok. 1930 r.	
23	Glów	33-130		skrzyżowanie obok domu 38	Kapliczka	285		1911 r.	
24	Glów	33-130		44	Kapliczka	250		1871 r.	
25	Glów				Cmentarz wojenny z I wojny światowej nr 209	256		1915-16 r.	A-342 z dnia 22.10.1991 r.
26	Glów	33-130		16	Dom	282		1935 r.	
27	Glów	33-130		16	Stodoła	282		1935 r.	
28	Glów	33-130		20	Dom	280		1914 r.	
29	Glów	33-130		36	Dom	266	drewniany	1920 r.	
30	Glów	33-130		41	Dom	113/1	drewniany	ok. 1930 r.	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

ID	MIEJSC.	KOD	ULICA	nr	OBIEKT	NR EWID DZ	SUROWIEC	DATOWANIE	DATA WPISU DO REJESTRU
31	Glów	33-130		51	Dom	118\2	drewniany	ok. 1923 r.	
32	Glów	33-130		55	Dwór	117/3	murowany	XIX/XX w.	
33	Glów	33-130		55	Park	117/3		XIX/XX w.	
34	Glów	33-130		55	Stodoła	117/3	drewniany	pocz. XX w.	
35	Glów	33-130		55	Stajnia	117/3	murowana	XIX/XX w.	
36	Łęka Siedlecka	33-130			Cmentarz wojenny z I wojny światowej nr 210	188		1915-16 r.	A-341 z dnia 22.10.1991 r.
37	Łęka Siedlecka	33-130		3	Dom	148	drewniany	1919 r.	
38	Łęka Siedlecka	33-130		3	Stodoła	148	drewniany	Lata 20 XX w.	
39	Łęka Siedlecka	33-130		6	Dom	140	drewniany	1945 r.	
40	Łęka Siedlecka	33-130		10	Dom	128	drewniany	Lata 30 XX w.	
41	Łęka Siedlecka	33-130		20	Dom	259	drewniany	ok. 1918 r.	
42	Łęka Siedlecka	33-130		21	Dom	258	drewniany	1937 r.	
43	Łęka Siedlecka	33-130		33	Dom	184	drewniany	1934 r.	
44	Łęka Siedlecka	33-130		34	Dom	185	drewniany	1938 r.	
45	Marcinkowice	33-273			Dwór wraz z otoczeniem – ruiny	1166			
46	Marcinkowice	33-273		28	Kapliczka	1240	murowana	1892 r.	
47	Marcinkowice	33-273		6	Kapliczka	1221	murowana	1892 r.	
48	Marcinkowice	33-273		92	Kapliczka (koło biblioteki)	1258	murowana	XIX w.	
49	Marcinkowice	33-273		7	Dom	1259	drewniany	1932 r.	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

ID	MIEJSC.	KOD	ULICA	nr	OBIEKT	NR EWID DZ	SUROWIEC	DATOWANIE	DATA WPISU DO REJESTRU
50	Marcinkowice	33-273		12	Dom	1333/1	drewniany	1929 r.	
51	Marcinkowice	33-273		25	Dom	1262	drewniany	1927 r.	
52	Marcinkowice	33-273		38	Dom	1140	drewniany	1930 r.	
53	Marcinkowice	33-273		50	Dom	1309	drewniany	ok. XIX w.	
54	Marcinkowice	33-273		51	Dom	1260	drewniany	1925 r.	
55	Niwka	33-130			Cmentarz wojenny z I wojny światowej nr 269	193		1915-16 r.	A-340 z dnia 14.10.1991 r.
56	Niwka	33-130			Kapliczka	486/2	murowana	1 poł. XIX w.	
57	Niwka	33-130		3	Dom	270\3	drewniany	1937 r.	
58	Niwka	33-130		4	Dom	241/2	drewniany	1920 r.	
59	Niwka	33-130		22	Dom	148	drewniany	pocz. XX w.	
60	Niwka	33-130		36	Dom	468	drewniany	pocz. XX w.	
61	Niwka	33-130		44	Dom	591	drewniany	Lata 20 XX w.	
62	Niwka	33-130		45	Dom	590/9	drewniany	ok. 1920 r.	
63	Niwka	33-130		47	Dom	585/7	drewniany	ok. 1930 r.	
64	Niwka	33-130		54	Dom	569/1	drewniany	Przed 1914 r.	
65	Niwka	33-130		54	Stodoła	569/1	drewniany	Przed 1914 r.	
66	Niwka	33-130		65	Dom	506	drewniany	1905 r.	
67	Niwka	33-130		97	Dom	309	drewniany	ok. 1910 r.	
68	Przybysławice	33-273			Cmentarz wojenny z I wojny światowej nr 262	2017		1915/18 r.	A-339 z dnia 14.10.1991
69	Przybysławice	33-273		22	Pomnik ku czci poległym w I i II wojnie światowej	2077		1969 r.	
70	Przybysławice	33-273		5	Dom	2137	drewniany	1923 r.	
71	Przybysławice	33-273		5	Stodoła	2137	drewniany	1923 r.	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

ID	MIEJSC.	KOD	ULICA	nr	OBIEKT	NR EWID DZ	SUROWIEC	DATOWANIE	DATA WPISU DO REJESTRU
72	Przybysławice	33-273		18	Dom	2127	drewniany	1886 r. (remont po 1918 r.)	
73	Przybysławice	33-273		26	Dom	2119	drewniany	1925 r.	
74	Przybysławice	33-273		28	Dom	2148	drewniany	1920 r.	
75	Przybysławice	33-273		35	Stodoła	2061	drewniany	1930 r.	
76	Przybysławice	33-273		41	Dom	1912	drewniany	1920 r.	
77	Przybysławice	33-273		42	Dom	2040	drewniany	1925 r.	
78	Przybysławice	33-273		44	Obora	2186	drewniany	ok. 1920 r.	
79	Przybysławice	33-273		47	Dom	1877	murowany	1913 r.	
80	Przybysławice	33-273		53	Dom	1873	drewniany	1920 r.	
81	Przybysławice	33-273		53	Stodoła	1873	drewniany	1920 r.	
82	Przybysławice	33-273		55	Dom	2134	drewniany	1922 r.	
83	Przybysławice	33-273		56	Dom	2048	drewniany	1930 r.	
84	Przybysławice	33-273		73	Dom	2131	drewniany	ok. 1925 r.	
85	Przybysławice	33-273		75	Stodoła	2128	drewniany	ok. 1910 r.	
86	Przybysławice	33-273		101	Dom	2062	drewniany	1930 r.	
87	Przybysławice	33-273		102	Dom	2166	drewniany	ok. 1925 r.	
88	Przybysławice	33-273		107	Dom	2037	drewniany	1920 r.	
89	Przybysławice	33-273		107	Stajnia	2037	drewniany	1920 r.	
90	Przybysławice	33-273		113	Dom	2030	drewniany	1925 r.	
91	Przybysławice	33-273		123	Dom	1875	drewniany	1930 r.	
92	Przybysławice	33-273		148	Dom	2051	murowany	1913 r.	
93	Radłów	33-130	Biskupska	1	Dom	913	drewniano-murowany	1889 r.	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

ID	MIEJSC.	KOD	ULICA	nr	OBIEKT	NR EWID DZ	SUROWIEC	DATOWANIE	DATA WPISU DO REJESTRU
94	Radłów	33-130	Biskupska	6c	Zespół folwarczny - Dawne czworaki	1324/4	murowana	pocz. XX w.	
95	Radłów	33-130	Biskupska	6a (6c)	Zespół folwarczny – Dom, dawna zabudowa folwarku	1325/10	murowana	pocz. XX w.	
96	Radłów	33-130	Biskupska	8a, 8b	Zespół folwarczny – Budynek – dawna stajnia	1325/17, 1325/12	murowana	pocz. XX w.	
97	Radłów	33-130	Biskupska	8c	Zespół folwarczny – dawne czworaki, budynki mieszkalne	1325/9	murowana	poł. XIX w.	
98	Radłów	33-130	Biskupska	8d	Zespół folwarczny – Budynek dawnego folwarku	1325/15	murowana	pocz. XX w.	
99	Radłów	33-130	Biskupska	8a	Zespół folwarczny – Budynek gospodarczy dawnego folwarku, obora	1325/17	murowana	pocz. XX w.	
100	Radłów	33-130	Biskupska	6b	Zespół folwarczny – Budynek połączony z murem ogrodzenia	1324/3	murowana	pocz. XX w.	
101	Radłów	33-130	Biskupska	6b	Mur	112/7	murowana	pocz. XX w.	
102	Radłów	33-130	Biskupska	2	Zespół pałacowy - Park pałacowy	1322		pocz. XIX w.	I-3-41/47 z dnia 13.04.1947 r., 257 z dnia z 13.04.1971 r., A-140 z dnia 9.01.1978 r.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

ID	MIEJSC.	KOD	ULICA	nr	OBIEKT	NR EWID DZ	SUROWIEC	DATOWANIE	DATA WPISU DO REJESTRU
103	Radłów	33-130	Biskupska	2a	Zespół pałacowy - Pałac – ob. liceum ogólnokształcące	1322	murowana	pocz. XIX w.	I-3-41/47 z dnia 13.04.1947 r., 257 z dnia z 13.04.1971 r., A-140 z dnia 9.01.1978 r.
104	Radłów	33-130	Biskupska	2	Skład ogrodniczy na terenie dawnego ogrodu pałacowego	1322	cegła	pocz. XX w.	
105	Radłów	33-130	Biskupska	2	Zespół pałacowo-parkowy jako układ kompozycyjny	1322		pocz. XIX w.	
106	Radłów	33-130	Biskupska	5	Zespół Kościoła parafialnego pw. św. Jana Chrzciciela – Kościół parafialny	917	murowana	1337 r.	2 z dnia 27.03.1968 r.
107	Radłów	33-130	Biskupska	5	Zespół Kościoła parafialnego pw. św. Jana Chrzciciela – Cmentarz przykościelny	917			2 z dnia 27.03.1968 r.
108	Radłów	33-130	Biskupska	5	Zespół Kościoła parafialnego pw. św. Jana Chrzciciela - Kapliczka z figurą Chrystusa Frasobliwego	917	kamienna	1663 r.	2 z dnia 27.03.1968 r.
109	Radłów	33-130	Biskupska	5	Plebania	918/1	murowana	1930 r.	A-1171/M z dnia 05.11.2009 r.
110					Cmentarz parafialny z kwaterami z I i II wojny światowej				
111	Radłów	33-130			Obora przy kościele parafialnym	918/1	murowana	XIX w.	
112	Radłów				Układ urbanistyczny			XI w.	A-139 z dnia 19.12.1977 r.
113					Pomnik Tadeusza Kościuszki				
114	Radłów	33-130	Biskupska	19	Figura Św. Józef	488/7		1945 r.	
115	Radłów	33-130	Brzeska	8	Dom	901/3	drewniany	Lata 20 XX w.	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

ID	MIEJSC.	KOD	ULICA	nr	OBIEKT	NR EWID DZ	SUROWIEC	DATOWANIE	DATA WPISU DO REJESTRU
116	Radłów	33-130	Brzeska	9	Budynek, ośrodek zdrowia	942/1	murowana	Lata 20 XX w.	
117	Radłów	33-130	Brzeska	14	Figura Chrystusa	895		1885 r.	
118	Radłów	33-130	Brzeska	20	Dom	880	drewniany	Lata 20 XX w.	
119	Radłów	33-130	Dąbrowskiego	6	Dom	1079	drewniany	ok. 1925 r.	
120	Radłów	33-130	Głowska	1a	Spichlerz dworski	822		1 poł. XIX w.	
121	Radłów	33-130	Głowska	2	Dom	819/4		XIX/XX w.	
122	Radłów	33-130	Kolejowa	3	Dom	1139	drewniana	2 poł. XIX w.	
123	Radłów	33-130	Kolejowa	6	Dom	1133	murowany	1912 r.	
124	Radłów	33-130	Kolejowa	7	Budynek Urzędu Gminy	1141	murowany	1923 r.	
125	Radłów	33-130	Kolejowa	36	Kapliczka	1109	murowana	1851 r.	
126	Radłów	33-130	Kolejowa	47	Dom	1167	drewniany	ok. 1880 r.	
127	Radłów	33-130	Kolejowa	86	Dom	1900/4	drewniany	koniec XIX w.	
128	Radłów	33-130	Kolejowa	137	Dom	2107/2	drewniana	ok. 1920 r.	
129	Radłów	33-130	Kościuszki	3/1	Biblioteka	938	murowana	1924-25 r.	
130	Radłów	33-130	Kościuszki	13	Dom	912	drewniana	pocz. XX w.	
131	Radłów	33-130	Kościuszki	15	Dom	1135	murowana	koniec XIX w.	
132	Radłów	33-130	Kościuszki	16	Dom	1136	murowany	1892 r.	
133	Radłów	33-130	Leśna	2	Stodoła	1088	drewniany	1920 r.	
134	Radłów	33-130	Leśna	2	Obora	1088	drewniany	ok. 1920 r.	
135	Radłów	33-130	Poległych	6	Dom	656	drewniany	1858 r.	
136	Radłów	33-130	Poległych	20	Dom	673	drewniany	I 20 XX w.	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

ID	MIEJSC.	KOD	ULICA	nr	OBIEKT	NR EWID DZ	SUROWIEC	DATOWANIE	DATA WPISU DO REJESTRU
137	Radłów	33-130	Poległych	32	Dom	693	drewniany	koniec XIX w.	
138	Radłów	33-130	Szpitalna	3	Dom	956	drewniana	pocz. XX w.	
139	Radłów	33-130	Szpitalna	5	Dom	955	drewniany	pocz. XX w.	
140	Radłów	33-130	Szkolna	7	Figura św. Jana Nepomucena z drzewami	794/7		1889 r.	
141	Radłów	33-130	Woleńska	9	Dom	865	drewniana	1930 r.	
142		33-130	Woleńska	11	Figura Matki Boskiej	864		1889 r.	
143	Radłów	33-130	G. Tumdajskiego	99	Dom	2131/1	drewniany	ok. 1925 r.	
144	Radłów	33-130			Kaplica cmentarna	705	murowana	2 poł. XIX w.	
145	Radłów	33-130			Kapliczka z figurą Matki Boskiej	916		1899 r.	
146	Radłów	33-130	Skrzyżowanie Kolejowa/Tumdajskiego		Figura Matki Boskiej wraz z drzewem	2126		1889 r.	
147	Sanoka	33-130		6	Figura Matki Boskiej	35		1862 r.	
148	Sanoka	33-130		7	Dom	34		1910 r.	
149	Sanoka	33-130		11	Dom	32	drewniany	1900 r.	
150	Sanoka	33-130		11	Stodoła	32	drewniany	1900 r.	
151	Sanoka	33-130		19	Dom	77	drewniany	ok. 1930 r.	
152	Sanoka	33-130		28	Dom	81	drewniany	1920 r.	
153	Sanoka	33-130		29	Dom	21	drewniany	1919 r.	
154	Sanoka	33-130		31	Dom	19	drewniany	1935 r.	
155	Sanoka	33-130		32	Dom	18	drewniany	1927 r.	
156	Sanoka	33-130		33	Dom	17	drewniany	ok. 1900 r.	
157	Sanoka	33-130		46	Dom	90/1	drewniany	1920 r.	
158	Siedlec	33-130		29	Figura NMP	18		XIX/XX w.	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

ID	MIEJSC.	KOD	ULICA	nr	OBIEKT	NR EWID DZ	SUROWIEC	DATOWANIE	DATA WPISU DO REJESTRU
159	Siedlec	33-130		12	Krzyż	55/2		XIX/XX w.	
160	Siedlec	33-130		2	Dom	6/1	drewniany	1920 r.	
161	Siedlec	33-130		19	Dom	152	drewniany	1930 r.	
162	Siedlec	33-130		19	Stodoła	152	drewniany	1930 r.	
163	Siedlec	33-130		26	Dom	19/2	drewniany	ok. 1920 r.	
164	Siedlec	33-130		30	Dom	16	drewniany	1918 r.	
165	Siedlec	33-130		31	Dom	146	drewniany	1900 r.	
166	Siedlec	33-130		39	Dom	121	drewniany	1937 r.	
167	Siedlec	33-130		42	Dom	123	drewniany	1934 r.	
168	Siedlec	33-130		52	Dom	139	drewniany	ok. 1920 r.	
169	Siedlec	33-130		54	Dom	140	drewniany	1900 r.	
170	Siedlec	33-130		55	Stodoła	141	drewniany	1900 r.	
171	Wał-Ruda	33-133			Kapliczka naprzeciw nr 64 NMP z dzieciątkiem		kamienna	1851 r.	
172	Wał-Ruda	33-133			Cmentarz wojenny z I wojny światowej nr 261	1281		1915-1918 r.	
173	Wał-Ruda	33-133			Krzyż obok nr 165	889	kamienny	1907 r.	
174	Wał-Ruda	33-133			Kapliczka obok nr 160 z drzewami	923	kamienna	1857 r.	
175	Wał-Ruda	33-133			Krzyż naprzeciwko nr 105	1039	kamienny	1883 r.	
176	Wał-Ruda	33-133			Kapliczka	1259	murowana	ok. poł. XIX w.	
177	Wał-Ruda	33-133		13	Leśniczówka	1312/1	murowana	1919 r.	
178	Wał-Ruda	33-133		13	Stajnia obok Leśniczówki	1312/1	murowana	ok. 1900 r.	
179	Wał-Ruda	33-133		1	Budynek szkoły	1006	murowany	1907 r.	
180	Wał-Ruda	33-133			Kapliczka	1000	murowana	1927 r.	
181	Wał-Ruda	33-133		3	Dom obok Poczty	1034	murowany	1931 r.	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

<i>ID</i>	<i>MIEJSC.</i>	<i>KOD</i>	<i>ULICA</i>	<i>nr</i>	<i>OBIEKT</i>	<i>NR EWID DZ</i>	<i>SUROWIEC</i>	<i>DATOWANIE</i>	<i>DATA WPISU DO REJESTRU</i>
182	Wał-Ruda			49	Dom błogosławionej Karoliny Kózkówny	527/1	drewniany		
183	Wał-Ruda	33-133		54	Dom	591	drewniany	ok. 1930 r.	
184	Wał-Ruda	33-133		57	Dom	582	drewniany	2 poł. XIX w.	
185	Wał-Ruda	33-133		60	Dom	585	drewniany	1906 r.	
186	Wał-Ruda	33-133		70	Dom	1117	drewniany	2 poł. XIX w.	
187	Wał-Ruda	33-133		72	Dom	1033/3	drewniany	1914 r.	
188	Wał-Ruda	33-133		77	Dom	454	drewniany	2 poł. XIX w.	
189	Wał-Ruda	33-133		89	Dom	543	drewniany	ok. 1930 r.	
190	Wał-Ruda	33-133		89	Stodoła	543	drewniany	ok. 1930 r.	
191	Wał-Ruda	33-133		90	Dom	535	drewniany	ok. 1917 r.	
192	Wał-Ruda	33-133		91	Dom	1122	drewniany	ok. 1930 r.	
193	Wał-Ruda	33-133		98	Dom	540	drewniany	1907 r.	
194	Wał-Ruda	33-133		105	Dom	1115	drewniany	ok. 1920 r.	
195	Wał-Ruda	33-133		108	Dom	541	drewniany	4 ćw. XIX w.	
196	Wał-Ruda	33-133		118	Dom	1045	drewniany	1905 r.	
197	Wał-Ruda	33-133		145	Dom	1047/1	drewniany	ok. 1930 r.	
198	Wał-Ruda	33-133		148	Dom	1065	drewniany	ok. 1920 r.	
199	Wał-Ruda	33-133		153	Dom	1231	drewniany	ok. 1938 r.	
200	Wał-Ruda	33-133		170	Dom	1246	drewniany	ok. 1890 r.	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

ID	MIEJSC.	KOD	ULICA	nr	OBIEKT	NR EWID DZ	SUROWIEC	DATOWANIE	DATA WPISU DO REJESTRU
201	Wola Radłowska	33-133			Kapliczka	1365	drewniany	pocz. XX w.	
202	Wola Radłowska	33-133		7	Dom	936	drewniany	1910 r.	
203	Wola Radłowska	33-133		28	Dom	1003	drewniany	1913 r.	
204	Wola Radłowska	33-133		29	Dom	1001	drewniany	1890 r.	
205	Wola Radłowska	33-133		35	Dom	1245	drewniany	1914 r.	
206	Wola Radłowska	33-133		49	Dom	1135/2	drewniany	koniec XIX w.	
207	Wola Radłowska	33-133		50	Dom	1134	drewniany	ok. 1920 r.	
208	Wola Radłowska	33-133		51	Dom	1132	drewniany	1914 r.	
209	Wola Radłowska	33-133		56	Dom	1437	drewniany	1934 r.	
210	Wola Radłowska	33-133		64	Dom	1089	drewniany	1918 r.	
211	Wola Radłowska	33-133		86	Dom	1278/3	drewniany	1901 r.	
212	Wola Radłowska	33-133		96	Dom	1544/4	drewniany	1884 r.	
213	Wola Radłowska	33-133		130	Dom	915	drewniany	1907 r.	
214	Wola Radłowska	33-133		133	Dom	1426/2	drewniany	1910 r.	
215	Wola Radłowska	33-133		139	Dom	1438	drewniany	1935 r.	
ID	MIEJSC.	KOD	ULICA	nr	OBIEKT	NR EWID DZ	SUROWIEC	DATOWANIE	DATA WPISU DO REJESTRU

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

216	Wola Radłowska	33-133		139	Stodoła w zagrodzie	1438	drewniany	1935 r.	
217	Wola Radłowska	33-133		154	Dom	1266	drewniany	1 poł. XIX w.	
218	Wola Radłowska	33-133		186	Dom	1412	drewniany	1920 r.	
219	Wola Radłowska	33-133		194	Dom	772/2	drewniany	1909 r.	
220	Wola Radłowska	33-133		202	Dom	140	drewniany	1935 r.	
221	Wola Radłowska	33-133		211	Dom	1371	drewniany	1883 r.	
222	Wola Radłowska	33-133		242	Dom	1125	drewniany	1890 r.	
223	Wola Radłowska	33-133		242	Stajnia w zagrodzie	1125	drewniany	1890 r.	
224	Wola Radłowska	33-133		251	Dom	768/1	drewniany	1912 r.	
225	Zabawa	33-133			Kapliczka	1195	murowana	2 poł. XIX w.	
226	Zabawa	33-133			Nagrobek Błogosławionej Karoliny Kózkówny obok kościoła parafialnego	1082	kamienna	1917 r.	
227	Zabawa	33-133		obok 20	Kapliczka z figurą Najświętszego Serca Jezusa	870	beton	1932 r.	
228	Zabawa	33-133		obok 24	Kapliczka z figurą NMP z Dzieciątkiem	1195	kamienna	1855 r.	
229	Zabawa	33-133		obok 104	Krzyż	1017/4	drewno beton	1934 r.	
230	Zabawa	33-133			Krzyż na cmentarzu parafialnym	1281	drewniany	ok. 1930 r.	
231	Zabawa	33-133			Cmentarz wojenny z I wojny światowej nr 260	1282		1915-1919	A-465/M z dnia 16.04.2009 r.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

ID	MIEJSC.	KOD	ULICA	nr	OBIEKT	NR EWID DZ	SUROWIEC	DATOWANIE	DATA WPISU DO REJESTRU
232	Zabawa	33-133			Cmentarz parafialny z kwaterą wojenną i drzewami	1282			
233	Zabawa	33-133			Kościół parafialny pw. Trójcy Świętej	1082	murowany	1911-12 r.	A-1250/M z dnia 13.04.2011 r.
234	Zabawa	33-133			Kapliczka z obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej wraz z drzewem obok przystanku PKS	1278	murowana	1906 r.	
235	Zabawa	33-133		obok 98	Kapliczka	875	murowana	4 ćw. XIX w.	
236	Zabawa	33-133		6	Stodoła	1192	drewniana	ok. 1918 r.	
237	Zabawa	33-133		16	Dom	1164		pocz. XX w.	
238	Zabawa	33-133		17	Dom	1142/2	drewniana	ok. 1900 r.	
239	Zabawa	33-133		17	Stodoła	1142/2	drewniana	ok. 1903 r.	
240	Zabawa	33-133		25	Dom	1191	drewniana	1927 r.	
241	Zabawa	33-133			Budynek inwentarski przy plebanii	1083	murowana	ok. 1909 r.	
242	Zdrochec	33-273			Kapliczka	288		pocz. XIX w.	
243	Zdrochec	33-273		100	Kościół parafialny pw. Świętego Stanisława Biskupa i Męczennika	376		1912-13 r.	A-1321/M z dnia 05.02.2013 r.
244	Zdrochec	33-273		100	Dzwonnica arkadowa przy kościele parafialnym	376		1912 -13 r.	A-1321/M z dnia 05.02.2013 r.
245	Zdrochec				Cmentarz parafialny	506			
246	Zdrochec	33-273		4	Dom	164	drewniany	l. 30-te XX w.	
247	Zdrochec	33-273		12	Dom	336	drewniany	1928 r.	
248	Zdrochec	33-273		12	Stajnia	336	drewniany	1928 r.	
249	Zdrochec	33-273		12	Stodoła	336	drewniany	1928 r.	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

ID	MIEJSC.	KOD	ULICA	nr	OBIEKT	NR EWID DZ	SUROWIEC	DATOWANIE	DATA WPISU DO REJESTRU
250	Zdrochec	33-273		13	Dom	520	drewniany	ok. 1920 r.	
251	Zdrochec	33-273		17	Dom	351	drewniany	1937 r.	
252	Zdrochec	33-273		22	Dom	309	drewniany	1926 r.	
253	Zdrochec	33-273		24	Dom	286	drewniany	ok. 1910 r.	
254	Zdrochec	33-273		27	Stajnia	259	drewniany	1937 r.	
255	Zdrochec	33-273		30	Dom	268	drewniany	1860 r.	
256	Zdrochec	33-273		30	Stajnia	268	drewniany	1860 r.	
257	Zdrochec	33-273		37	Dom	278	drewniany	1928 r.	
258	Zdrochec	33-273		37	Stodoła	278	drewniany	1928 r.	
259	Zdrochec	33-273		43	Dom	365	drewniany	1936 r.	
260	Zdrochec	33-273		43	Stajnia i stodoła	365	drewniany	ok. 1936 r.	
261	Zdrochec	33-273		46	Dom	354	drewniany	1934 r.	
262	Zdrochec	33-273		49	Dom	138	drewniany	1930 r.	
263	Zdrochec	33-273		49	Stajnia	138	drewniany	1930 r.	
264	Zdrochec	33-273		54	Dom	167	drewniany	I. 20-te XX w.	
265	Zdrochec	33-273		57	Stodoła	368	drewniany	ok. 1910 r.	
266	Zdrochec	33-273		57	Stajnia	368	drewniany	ok. 1910 r.	
267	Zdrochec	33-273		69	Dom	359	drewniany	1918 r.	
268	Zdrochec	33-273		86	Dom	608	drewniany	ok. 1920 r.	
269	Zdrochec	33-273		102	Dom	362	drewniany	ok. 1930 r.	
270	Zdrochec	33-273		110	Dom	548	drewniany	ok. 1920 r.	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

5.2.4 Zabytki ruchome

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Zabytki ruchome gminy Radłów stanowią wyposażenie obiektów wpisanych do Rejestru zabytków i są to:

- Radłów - zespół pałacowy – Pałac obok Liceum Ogólnokształcącego (I-3-41/47 z dnia 13.04.1947 r., 257 z dnia z 13.04.1971 r., A-140 z dnia 9.01.1978 r.);
- Radłów – zespół kościoła parafialnego pw. św. Jana Chrzciciela (nr rejestru 2 z dnia 27.03.1968 r.);
- Zabawa – zespół kościoła parafialnego pw. Trójcy Świętej (nr rejestru A-1250/M z dnia 13.04.2011 r.);
- Zdrochec – kościół parafialny pw. Świętego Stanisława Biskupa i Męczennika (nr rejestru A-1321/M z dnia 05.02.2013 r.).

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

5.2.5 Zabytki archeologiczne

Zabytkiem archeologicznym jest każdy ślad działalności człowieka znajdujący się w ziemi lub pod wodą, którego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną bądź naukową. Stanowiska archeologiczne to obszary, w obrębie których występują źródła archeologiczne wraz z otaczającym je kontekstem, czyli bezpośrednim otoczeniem, układem warstw glebowych oraz zespołem danych, określających ich położenie.

Z obszaru gminy Radłów pochodzi łącznie 130 stanowisk archeologicznych, z tego ze wsi: Biskupice Radłowskie – 14, Glów – 6, Łęka Siedlecka – 3, Marcinkowice – 7, Niwka – 19, Przybysławice – 3, Radłów – 50, Siedlec – 1, Wał-Ruda – 7, Wola Radłowska – 1, Zabawa – 11, Zdrochec – 8.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

Nr	Gmina	Miejscowość	Nr st. w miej.	Nr st. na ob.	Funkcja	Chronologia	Nr ob. AZP
1	Radłów	Biskupice Radłowskie	14	71	śląd osadnictwa	późne średniowiecze	101-65
2	Radłów	Biskupice Radłowskie	1	34	śląd osadnictwa	prahistoria	101-65
3	Radłów	Biskupice Radłowskie	2	35	śląd osadniczy, osada	prahistoria, późne średniowiecze/ok. nowożytny	101-65
4	Radłów	Biskupice Radłowskie	3	36	śląd osadniczy, osada	średniowiecze, ok. nowożytny	101-65
5	Radłów	Biskupice Radłowskie	4	37	osada	późne średniowiecze	101-65
6	Radłów	Biskupice Radłowskie	5	38	osada, śląd osadniczy	średniowiecze, ok. nowożytny	101-65
7	Radłów	Biskupice Radłowskie	6	39	śląd osadniczy, osada	prahistoria, średniowiecze, ok. nowożytny	101-65
8	Radłów	Biskupice Radłowskie	7	40	osada	późne średniowiecze	101-65
9	Radłów	Biskupice Radłowskie	8	41	śląd osadniczy, osada	średniowiecze, ok. nowożytny	101-65
10	Radłów	Biskupice Radłowskie	9	42	osada	średniowiecze, ok. nowożytny	101-65
11	Radłów	Biskupice Radłowskie	10	43	śląd osadniczy, osada	prahistoria, średniowiecze, ok. nowożytny	101-65
12	Radłów	Biskupice Radłowskie	11	44	śląd osadniczy, osada, osada	wczesne średniowiecze, średniowiecze, ok. nowożytny	101-65
13	Radłów	Biskupice Radłowskie	12	45	osada	późne średniowiecze/ok. nowożytny	101-65
14	Radłów	Biskupice Radłowskie	13	70	śląd osadniczy	Średniowiecze	101-65
15	Radłów	Glów	1	56	śląd osadniczy, osada	okres rzymski, późne średniowiecze/okres nowożytny	102-65
16	Radłów	Glów	2	57	osada	średniowiecze	102-65
17	Radłów	Glów	3	46	śląd osadniczy, osada	prahistoria?, późne średniowiecze/ok. nowożytny	101-65
18	Radłów	Glów	4	74	punkt osadniczy	późne średniowiecze, ok. nowożytny	102-65
19	Radłów	Glów	5	75	punkt osadniczy	późne średniowiecze, ok. nowożytny	102-65
20	Radłów	Glów	6	76	śląd osadniczy, punkt osadniczy	pradzieje, późne średniowiecze	102-65
21	Radłów	Łęka Siedlecka	1	53	osada, śląd osadniczy	późny okres lateński/wczesny okres rzymski, ok. nowożytny	102-65
22	Radłów	Łęka Siedlecka	2	54	śląd osadniczy, osada	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze/ok. nowożytny	102-65

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

Nr	Gmina	Miejscowość	Nr st. w miej.	Nr st. na ob.	Funkcja	Chronologia	Nr ob. AZP
23	Radłów	Łęka Siedlecka	3	55	osada	późne średniowiecze	102-65
24	Radłów	Marcinkowice	1	57	osada	okres rzymski, ok. nowożytny	101-65
25	Radłów	Marcinkowice	2	58	osada	ok. nowożytny	101-65
26	Radłów	Marcinkowice	3	59	osada	prahistoria, ok. nowożytny	101-65
27	Radłów	Marcinkowice	4	60	śląd osadniczy, osada	późny okres lateński, późne średniowiecze/ok. nowożytny	101-65
28	Radłów	Marcinkowice	5	61	osada	ok. nowożytny	101-65
29	Radłów	Marcinkowice	6	27	osada	średniowiecze	100-65
30	Radłów	Marcinkowice	7	28	śląd osadniczy, osada	prahistoria, średniowiecze/ok. nowożytny	100-65
31	Radłów	Niwka	1	1	śląd osadniczy, osada	prahistoria?, neolit, okres rzymski, wczesne średniowiecze	102-65
32	Radłów	Niwka	2	2	osada	prahistoria?	102-65
33	Radłów	Niwka	3	38	osada	prahistoria?	103-65
34	Radłów	Niwka	4	39	osada	prahistoria?	103-65
35	Radłów	Niwka	5	40	osada	okres rzymski	103-65
36	Radłów	Niwka	6	41	śląd osadniczy	prahistoria?	103-65
37	Radłów	Niwka	7	42	osada, śląd osadniczy	okres rzymski, epoka brązu	103-65
38	Radłów	Niwka	8	16	śląd osadniczy, osada?	prahistoria?, średniowiecze	102-65
39	Radłów	Niwka	9	17	śląd osadniczy, osada	prahistoria?, średniowiecze/ok. nowożytny	102-65
40	Radłów	Niwka	10	18	osada, śląd osadniczy	okres rzymski?, okres nowożytny	102-65
41	Radłów	Niwka	11	19	osada, śląd osadniczy	prahistoria?, okres nowożytny	102-65
42	Radłów	Niwka	12	70	śląd osadniczy	pradzieje, późne średniowiecze	103-65
43	Radłów	Niwka	13	71	śląd osadniczy	pradzieje, okres nowożytny	103-65
44	Radłów	Niwka	14	72	osada, śląd osadniczy	okres wpływów rzymskich, późne średniowiecze, okres nowożytny	103-65
45	Radłów	Niwka	15	73	osada, śląd osadniczy	okres wpływów rzymskich, późne średniowiecze, ok. nowożytny	103-65
46	Radłów	Niwka	16	74	osada, śląd osadniczy	ok. wpływów rzymskich, późne średniowiecze	103-65

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

Nr	Gmina	Miejscowość	Nr st. w miej.	Nr st. na ob.	Funkcja	Chronologia	Nr ob. AZP
47	Radłów	Niwka	17	75	ślad osadniczy, osada, punkt osadniczy	epoka kamienia, okres wpływów rzymskich/późny okres rzymski, wczesne średniowiecze, okres nowożytny	103-65
48	Radłów	Niwka	18	76	osada, ślad osadniczy	okres wpływów rzymskich, okres nowożytny	103-65
49	Radłów	Niwka	19	77	osada, ślad osadniczy, punkt osadniczy	okres wpływów rzymskich/późny ok. rzymski, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, ok. nowożytny	103-65
50	Radłów	Przybysławice	1	81	ślad osadniczy	późne średniowiecze	100-64
51	Radłów	Przybysławice	2	26	ślad osadniczy	prahistoria	100-65
52	Radłów	Przybysławice	4	18	osada, pałac/dwór obronny	średniowiecze, ok. nowożytny	100-65
53	Radłów	Radłów	1	3	cmentarzysko	okres rzymski	102-65
54	Radłów	Radłów	2	4	ślad osadniczy	prahistoria	102-65
55	Radłów	Radłów	3	5	ślad osadniczy, osada	epoka brązu, ok. rzymski, wczesne średniowiecze	102-65
56	Radłów	Radłów	4	6	osada	epoka brązu, późny okres rzymski, wczesne średniowiecze	102-55
57	Radłów	Radłów	5	7	osada	prahistoria?	102-65
58	Radłów	Radłów	6	8	osada	prahistoria?	102-65
59	Radłów	Radłów	7	20	ślad osadniczy, osada	prahistoria?, średniowiecze, ok. nowożytny	102-65
60	Radłów	Radłów	8	21	ślad osadniczy, osada	prahistoria?, wczesne średniowiecze, ok. nowożytny	102-65
61	Radłów	Radłów	9	22	ślad osadniczy	prahistoria?	102-65
62	Radłów	Radłów	10	23	osada, ślad osadniczy	okres halsztacki, późny okres rzymski	102-65
63	Radłów	Radłów	11	24	osada	okres halsztacki, okres nowożytny	102-65
64	Radłów	Radłów	12	25	osada, ślad osadniczy	ok. halsztacki, późny ok. lateński, wczesne i późne średniowiecze	102-65
65	Radłów	Radłów	13	26	osada, ślad osadniczy	okres halsztacki, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze	102-65
66	Radłów	Radłów	14	27	osada	ok. halsztacki, średniowiecz/ok. nowożytny	102-65

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

Nr	Gmina	Miejscowość	Nr st. w miej.	Nr st. na ob.	Funkcja	Chronologia	Nr ob. AZP
67	Radłów	Radłów	15	28	ślad osadniczy, osada	prahistoria, epoka brązu, późne średniowiecze	102-65
68	Radłów	Radłów	16	29	osada	prahistoria, późne średniowiecze	102-65
69	Radłów	Radłów	17	30	ślad osadniczy	prahistoria, wczesne średniowiecze	102-65
70	Radłów	Radłów	18	31	ślad osadniczy	prahistoria	102-65
71	Radłów	Radłów	19	32	ślad osadniczy	prahistoria, średniowiecze	102-65
72	Radłów	Radłów	20	33	ślad osadniczy	prahistoria, średniowiecze	102-65
73	Radłów	Radłów	21	34	ślad osadniczy	średniowiecze	102-65
74	Radłów	Radłów	22	35	osada, ślad osadniczy	okres rzymski, okres nowożytny	102-65
75	Radłów	Radłów	23	36	osada	prahistoria, wczesne średniowiecze	102-65
76	Radłów	Radłów	24	37	osada	późny okres rzymski/późny okres lateński, wczesne średniowiecze, okres nowożytny	102-65
77	Radłów	Radłów	25	38	osada	średniowiecze	102-65
78	Radłów	Radłów	26	39	osada, ślad osadniczy	wczesne średniowiecze, okres nowożytny	102-65
79	Radłów	Radłów	27	40	osada, ślad osadniczy	ok. rzymski, wczesne średniowiecze, ok. nowożytny	102-65
80	Radłów	Radłów	28	41	ślad osadniczy	wczesne średniowiecze, okres nowożytny	102-65
81	Radłów	Radłów	29	42	ślad osadniczy, osada	prahistoria, wczesne średniowiecze, średniowiecze	102-65
82	Radłów	Radłów	30	43	osada	późne średniowiecze	102-65
83	Radłów	Radłów	31	44	osada	prahistoria, średniowiecze	102-65
84	Radłów	Radłów	32	45	osada	średniowiecze	102-65
85	Radłów	Radłów	33	46	osada, ślad osadniczy	prahistoria, wcz. średniow., ok. nowożytny	102-65
86	Radłów	Radłów	34	47	osada, ślad osadniczy	późny ok. lateński/wczesny ok. rzymski, wczesne średniowiecze, ok. nowożytny	102-65
87	Radłów	Radłów	35	48	osada, ślad osadniczy	prahistoria, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze	102-65
88	Radłów	Radłów	36	49	osada, ślad osadniczy	okres rzymski, okres nowożytny	102-65
89	Radłów	Radłów	37	50	osada, ślad osadniczy	okres lateński, okres nowożytny	102-65

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

Nr	Gmina	Miejscowość	Nr st. w miej.	Nr st. na ob.	Funkcja	Chronologia	Nr ob. AZP
90	Radłów	Radłów	38	61	śląd osadniczy, punkt osadniczy	późne średniowiecze (XVI w.), ok. nowożytny	102-65
91	Radłów	Radłów	39	62	śląd osadniczy, punkt osadniczy	epoka kamienia, okres nowożytny	102-65
92	Radłów	Radłów	40	66	śląd osadniczy, punkt osadniczy	epoka kamienia, późne średniowiecze, okres nowożytny	102-65
93	Radłów	Radłów	41	67	osada, punkt osadniczy	epoka brązu (kultura łużycka), późne średniowiecze	102-65
94	Radłów	Radłów	42	68	osada, śląd osadniczy, punkt osadniczy	epoka brązu, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze	102-65
95	Radłów	Radłów	43	69	punkt osadniczy	późne średniowiecze	102-65
96	Radłów	Radłów	44	70	śląd osadniczy	epoka kamienia, epoka brązu?, późne średniowiecze	102-65
97	Radłów	Radłów	45	72	śląd osadniczy, punkt osadniczy	epoka brązu, wczesne średniowiecze, okres nowożytny	102-65
98	Radłów	Radłów	46	73	śląd osadniczy, punkt osadniczy	pradzieje, późne średniowiecze, ok. nowożytny	102-65
99	Radłów	Radłów	47	77	śląd osadniczy, punkt osadniczy	epoka kamienia/wczesna epoka brązu, późne średniowiecze	102-65
100	Radłów	Radłów	48	78	punkt osadniczy	późne średniowiecze, okres nowożytny	102-65
101	Radłów	Radłów	49	79	punkt osadniczy	pradzieje, późne średniowiecze, ok. nowożytny	102-65
102	Radłów	Radłów	50	80	punkt osadniczy	późne średniowiecze	102-65
103	Radłów	Siedlec	1	52	śląd osadniczy, osada	prahistoria, wczesne średniowiecze, średniowiecze	102-65
104	Radłów	Wał-Ruda	1	1	śląd osadniczy	neolit	101-64
105	Radłów	Wał-Ruda	2	15	śląd osadniczy, osada	okres rzymski, późne średniowiecze	101-64
106	Radłów	Wał-Ruda	3	16	osada	wczesne średniowiecze	101-64
107	Radłów	Wał-Ruda	4	17	śląd osadniczy	neolit, prahistoria	101-64
108	Radłów	Wał-Ruda	5	18	śląd osadniczy	prahistoria	101-64
109	Radłów	Wał-Ruda	6	19	śląd osadniczy	okres rzymski	101-64

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

Nr	Gmina	Miejscowość	Nr st. w miej.	Nr st. na ob.	Funkcja	Chronologia	Nr ob. AZP
110	Radłów	Wał-Ruda	7	20	ślad osadniczy	epoka kamienia	101-64
111	Radłów	Wola Radłowska	1	51	osada	okres rzymski, wczesne średniowiecze	102-65
112	Radłów	Zabawa	1	47	ślad osadniczy, osada	prahistoria, średniowiecze, ok. nowożytny	101-65
113	Radłów	Zabawa	2	48	osada	późny ok. rzymski, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, ok. nowożytny	101-65
114	Radłów	Zabawa	3	49	osada	średniowiecze	101-65
115	Radłów	Zabawa	4	50	osada	późne średniowiecze	101-65
116	Radłów	Zabawa	5	51	ślad osadniczy, osada	epoka kamienia, prahistoria, średniowiecze, okres nowożytny	101-65
117	Radłów	Zabawa	6	52	osada	Ok. rzymski, wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, okres nowożytny	101-65
118	Radłów	Zabawa	7	53	ślad osadniczy, osada	prahistoria, średniowiecze, ok. nowożytny	101-65
119	Radłów	Zabawa	8	54	ślad osadniczy	prahistoria, wczesne średniowiecze	101-65
120	Radłów	Zabawa	9	55	osada	późny okres rzymski	101-65
121	Radłów	Zabawa	10	56	osada	późny ok. lateński-wczesny ok. rzymski, okres nowożytny	101-65
122	Radłów	Zabawa	11	21	osada	wczesny okres rzymski	101-64
123	Radłów	Zdrochec	1	62	ślad osadniczy, osada	prahistoria, wczesne średniowiecze, średniowiecze, okres nowożytny	101-65
124	Radłów	Zdrochec	2	63	osada	wczesne średniowiecze, średniowiecze, okres nowożytny	101-65
125	Radłów	Zdrochec	3	64	osada	średniowiecze, okres nowożytny	101-65
126	Radłów	Zdrochec	4	65	osada	średniowiecze, okres nowożytny	101-65
127	Radłów	Zdrochec	5	66	osada	okres nowożytny	101-65
128	Radłów	Zdrochec	6	67	osada	późne średniowiecze, okres nowożytny	101-65
129	Radłów	Zdrochec	7	68	ślad osadniczy, osada	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, okres nowożytny	101-65
130	Radłów	Zdrochec	8	69	ślad osadniczy, osada	epoka brązu, okres nowożytny	101-65

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

5.2.6 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ✓ tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- ✓ spektakle i widowiska,
- ✓ zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- ✓ wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- ✓ umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

W XXI wieku, w dobie cyfryzacji i postępującej globalizacji, przy powszechnym dostępie do mediów w niektórych regionach dochodzi do zjawiska „zatarcia” cech indywidualnych danego regionu. Społeczność przejmuje zwyczaje „obce” zwykle bardziej popularne. Należy pamiętać, że technologia która może przyczynić się do uogólnienia regionalnej przestrzeni kulturowej znakomicie sprawdza się jako narzędzie ją promujące i utrwalające.

Na terenie Gminy Radłów dziedzictwo niematerialne zostało zachowane i jest szeroko obecne, pielęgnowane i kultywowane. Obiektami kulturotwórczymi są przede wszystkim:

- **Gminne Centrum Kultury i Czytelnictwa.** Jest gminną, samorządową, instytucją upowszechniania kultury. Celem działalności Centrum Kultury jest ochrona tradycji kulturalnej i dziedzictwa kulturalnego Gminy Radłów oraz jej promocja na szczeblu lokalnym, ponadlokalnym oraz ogólnopolskim. Jako jednostka samorządowa jest organizatorem imprez kulturalnych, sportowych, spotkań autorskich czy ciekawych koncertów. Na stałe w element działalności wpisują się takie wydarzenia jak
 - ✓ coroczne dni Miasta i Gminy Radłów,
 - ✓ Dożynki Gminne,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

✓ Wigilia na Radłowskim Rynku.

- **Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Radłowie.** Biblioteka mieści się w samym sercu miasta, w rynku – zabytkowym Ratuszu. W jej pomieszczeniach odbywają się ważne posiedzenia Rady Miasta, prestiżowe spotkania burmistrza Radłowa, okolicznościowe uroczystości dla mieszkańców gminy.

Na obszarze gminy działają zarówno kluby sportowe, koła gospodyń wiejskich jak i straże. Wszystkie te organizacje są stowarzyszeniami, które dynamicznie się rozwijają, co silnie oddziałuje na rozkwit gminy w różnych dziedzinach życia.

- Zespół Regionalny „Biskupianie”, „Mali Biskupianie”,
- Zespół Ludowy „Wolanie”,
- Zespół Ludowy „Mali Radłowianie”,
- Zespół Anvils,
- Zespół Trio „Trzy Elementy”,
- Zespół JazzBanda,
- Chór parafialny „Gaudete”,
- Orkiestra Strażacka OSP Radłów

Ponadto gmina jest wydawcą Kwartalnika Informacyjnego Ziemi Radłowskiej „Radło”. Można znaleźć w nim informacje dotyczące ziemi radłowskiej, aktualności i historii.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Na terenie Gminy Radłów znajdują się obiekty zainteresowania konserwatorskiego. Na szczególną uwagę zasługują tutaj pojedyncze formy obiektów np. zespoły dworsko-parkowe, cmentarze, zagrody, kapliczki i krzyże przydrożne. Przedmiotami zainteresowania konserwatorskiego są wszystkie obiekty wpisane do ewidencji zabytków oraz tereny cenne przyrodniczo znajdujące się pod ochroną.

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2016 r., poz. 1330), formami ochrony zabytków są:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. uznanie za pomnik historii;
3. utworzenie parku kulturowego;
4. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego;

Rejestr zabytków dla danego województwa prowadzony jest przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków. Do rejestru wpisuje się przede wszystkim zabytki nieruchomości. Podstawą wpisu jest decyzja wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydana z urzędu, na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Jak wynika z ustawy, do rejestru mogą być wpisywane także inne elementy takie jak otoczenie zabytku wpisanego do rejestru oraz nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.

Prawo nie wyłącza możliwości wpisania do rejestru zabytków ruchomych - dokonywanego na wniosek właściciela jak i z urzędu w sytuacji uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków. Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Działania organu konserwatorskiego nakierowane są na zachowanie nie tylko wyglądu zewnętrznego poszczególnych budynków, determinującego ogólny wygląd i kształt układu urbanistycznego, lecz także istniejących relacji przestrzennych pomiędzy zabudową i zielenią (m.in. zespoły dworsko-parkowe). Dlatego też pomimo że budynki znajdujące się na terenie takiego układu nie są objęte indywidualnym wpisem do rejestru zabytków, to przeprowadzenie przy nich jakichkolwiek prac konserwatorskich i restauratorskich, jak również robót budowlanych oraz podejmowanie przy nich działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany ich wyglądu, może zostać dokonane tylko po uzyskaniu pozwolenia konserwatorskiego. Ingerencja w bryłę budynku, jego elewację i wygląd zewnętrzny, która nie jest zgodna z przyjętą praktyką konserwatorską, będzie bowiem wpływać ujemnie na całą historyczną substancję danego układu urbanistycznego, powodując trwałe uszczerbek dla jego walorów zabytkowych.

5.3.1 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony - zestawienie

Wymienione niżej obiekty objęte są rygorami wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych - przede wszystkim ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2016 r., poz. 1330).

Na terenie Gminy Radłów znajduje się 20 zabytków nieruchomych, w tym: 9 cmentarzy wojennych z I wojny światowej, zespół pałacowo-parkowy, 3 kościoły parafialne, 2 cmentarze przykościelne, dzwonnica, kapliczka, plebania oraz układ urbanistyczny. Zabytki te należą do najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

Tabela nr 1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków w Gminie Radłów

Nr	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru zabytków
1	Biskupice Radłowskie	Cmentarz wojenny z I Wojny Światowej nr 257	1915-1916 r.	A-334	15-06-1990 r.
2	Biskupice Radłowskie	Cmentarz wojenny z I Wojny Światowej nr 258	1915-1916 r.	A-199	15-06-1990 r.
3	Biskupice Radłowskie	Cmentarz wojenny z I Wojny Światowej nr 259	1915-1916 r.	A-1396	15-06-1990 r.
4	Głów	Cmentarz wojenny z I Światowej nr 209	1915-1916 r.	A-342	22-10-1991 r.
5	Łęka Siedlecka	Cmentarz wojenny z I Światowej nr 210	1915-1916 r.	A-341	22-10-1991 r..
6	Niwka	Cmentarz wojenny z I Światowej nr 269	1915-1916 r.	A-340	14-10-1991 r.
7	Przybyśławice	Cmentarz wojenny z I Światowej nr	1915/1918 r.	A-339	14-10-1991 r.,
8	Radłów	Zespół pałacowy – Park pałacowy		I-3-41/47, 257, A-140	13-04-1947 r., 13-04-1971 r., 09.01.1978 r.
9	Radłów	Zespół pałacowy - Pałac	pocz. XIX w.	I-3-41/47, 257, A-140	13-04-1947 r., 13-04-1971 r., 09.01.1978 r.
10	Radłów	Zespół kościoła parafialnego p. w. św. Jana Chrzciciela – Kościół parafialny	1337 r.	2	27-03-1968 r.
11	Radłów	Zespół kościoła parafialnego p. w. św. Jana Chrzciciela – cmentarz przykościelny		2	27-03-1968 r.
12	Radłów	Zespół kościoła parafialnego p. w. św. Jana Chrzciciela – kapliczka z figurą Chrystusa Frasobliwego	1663 r.	2	27-03-1968 r.
13	Radłów	Plebania	1930 r.	A-1171/M	05-11-2009 r.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

14	Radłów	Układ urbanistyczny	XI w.	A-139	19-12-1977 r.
15	Zabawa	Cmentarz wojenny z I Wojny Światowej nr 260	1915-1919 r.	A-465/M	16-04-2009 r.
16	Zabawa	Kościół parafialny pw. Trójcy Świętej	1911-1912 r.	A-1250/M	13-04-2011 r.
17	Zabawa	Cmentarz przykościelny		A-1250/M	13-04-2011 r.
18	Zdrochec	Kościół parafialny p. w. Świętego Stanisława Biskupa i Męczennika	1912-1913 r.	A-1231/M	05-02-2013 r.
19	Zdrochec	Dzwonnica arkadowa przy kościele	1912-1913 r.	A-1231/M	05-02-2013 r.
20	Zdrochec	Cmentarz przykościelny		A-1231/M	05-02-2013 r.

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2016 poz. 1330). Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

Zakres gminnej ewidencji zabytków:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- stanowiska archeologiczne;
- historyczne układy ruralistyczne wsi, historyczne układy urbanistyczne miasta;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez burmistrza (prezydenta miasta, wójta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661).

Gminna ewidencja zabytków nie jest jedną z form ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2016 poz. 1330) oraz zgodnie z art. 21 jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowanie Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętym między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zestawienie obiektów GEZ zamieszczone jest w rozdziale **5.2.3.1.**

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

5.5 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta

Na obszarze Gminy Radłów znajdują się obiekty zabytkowe o różnej randze. Zabytkami o najwyższym znaczeniu dla gminy będą przede wszystkim obiekty wpisane do rejestru zabytków, ale także zabytki nie objęte ochroną prawną lecz uwzględnione w Gminnej Ewidencji Zabytków. Ze względu na przedstawianą wartość historyczną i turystyczną być może w przyszłości zostaną ujęte w rejestrze. Obiektami o najwyższym znaczeniu dla gminy są:

1. Biskupice Radłowskie - Zawodzie

Cmentarz wojenny nr 257

Nr Rejestru A- 334 z dnia 15.06.1990 r.



Cmentarz z I wojny światowej, zaprojektowany przez Johanna Watzala znajduje się w odległości paruset metrów od cmentarza nr 258. Oba obiekty znajdują się po przeciwnej stronie drogi wojewódzkiej 975.

Cmentarz jest sporym obiektem, położonym wśród pól o powierzchni ponad 860 m² w kształcie elipsy. Otoczony murkiem kamiennym wysokości około metra. Wejście na cmentarz, metalowa brama, znajduje się od zachodniej strony, od strony Dunajca. Na terenie cmentarza występują 4 mogiły zbiorowe, z czego dwie w centralnej części cmentarza, tworzą

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

rozległy płaski kopiec, robiący wrażenie kurhanu. Na jego szczycie znajdują się 4 betonowe krzyże, typu rosyjskiego. Dodatkowo na każdym grobie zbiorowym ustawione są kamienne stele z napisem *nieznani Rosyjscy żołnierze*. W grobach pojedynczych pochowano 5 rosyjskich oficerów.

Na cmentarzu pochowanych jest 206 żołnierzy w 5 grobach zbiorowych oraz 3 pojedynczych poległych w maju 1915 roku: 206 żołnierzy Imperium Rosyjskiego m.in. z 17 Archangielskiego Pułku Piechoty⁶³.

2. Biskupice Radłowskie - Zawodzie

Cmentarz wojenny nr 258

Nr Rejestru A- 332 z dnia 15.06.1990 r.



Cmentarz wojenny z I wojny światowej, zaprojektowany przez Johanna Watzala. Cmentarz znajduje się w odległości paruset metrów od cmentarza nr 257. Oba obiekty znajdują się po przeciwnej stronie drogi wojewódzkiej 975.

Cmentarz jest sporym obiektem, położonym wśród pól o powierzchni ponad 2050 m² w kształcie ośmiokąta o przekątnych długości około 52 metra. Otoczony jest murkiem betonowym wysokości około metra. Od strony drogi 975 znajdują się dwie furtki wejściowe,

⁶³ Oktawian Duda, *Cmentarze I wojny światowej w Galicji Zachodniej*. Warszawa: Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu, 1995.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

przeznaczony do pochówku. W centralnej części znajduje się wysoki, 11 metrowy obelisk w kształcie ośmiokątnej kolumny zaostrej w części górnej, zakończonej krzyżem. Na obelisku mieszczą się dwie kamienne tablice z napisami w języku niemieckim. Na przekątnej cmentarza prostopadłej do wejścia znajdują się ścianki pomnikowe, stanowiące część ogrodzenia. Są one nagrobkami zbiorowych grobów.

Na terenie cmentarza znajduje się 30 mogił zbiorowych, oraz 61 grobów pojedynczych. Na cmentarzu jest pochowanych jest 402 żołnierzy poległych od grudnia 1914 do marca 1915 roku:

- 329 żołnierzy armii Austro-Węgier, m.in. z następujących jednostek: 4 Tyrolskiego Pułk Strzelców Cesarskich (K.U.K. T.K.J.R. 4), 8 Pułku Piechoty k.k. Landwehry (K.K.L.I.R. 8), 66 Pułku Piechoty (K.U.K.I.R 66), 80 Pułku Piechoty (K.U.K.I.R 66), 20 Pułku Piechoty k.u. Landwehry oraz 14 Batalionu Strzelców Polnych,
- 48 żołnierzy Imperium Rosyjskiego: znany jest z nazwiska Nikolaus Ehar z 25 Smoleńskiego Pułku Piechoty,
- 17 żołnierzy niemieckich m.in. z Reserve Infanterie-Regiment (Preußische) Nr 219 i Reserve Infanterie-Regiment (Preußische) Nr 210⁶⁴.

3. Biskupice Radłowskie

Cmentarz wojenny nr 259

Nr Rejestru A- 333 z dnia 15.06.1990 r.

Cmentarz wojenny z I wojny światowej. Znajduje się w centrum wsi, przy drodze do Szczurowej. Ma kształt prostokąta o jednym ściętym narożniku. Obecnie jego ogrodzenie tworzy betonowa podmurówka i betonowe słupki, pomiędzy którymi znajdują się metalowe segmenty. Wejście przez jednoskrzydłową metalową furtkę. Prowadzi od niej szeroka alejka do pomnika centralnego znajdującego się w pobliżu drugiego końca cmentarza. Jest to betonowy, wysoki obelisk. Wszystkich poległych żołnierzy pochowano w pojedynczych grobach rozmieszczonych rzędami po obu stronach alejki oraz za pomnikiem. Nagrobki tworzą betonowe cokoły na których osadzono 3 rodzaje krzyży:

⁶⁴ Oktawian Duda, *Cmentarze I wojny światowej w Galicji Zachodniej*. Warszawa: Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu, 1995.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

- ✓ wykonane z płaskowników żelazne krzyże łacińskie nakryte blaszanym daszkiem o ząbkowanej krawędzi,
- ✓ żeliwne krzyże łacińskie o rozszerzonych końcach, z datą „1915”,
- ✓ wykonane z płaskownika krzyże lotaryńskie

Pochowano tutaj 88 żołnierzy, w tym:

- 54 żołnierzy z armii niemieckiej,
- 28 z armii austro-węgierskiej,
- 6 z armii rosyjskiej.

Znane są nazwiska 70 pochowanych. Polegli oni od grudnia 1914 r. do maja 1915 r. Front przechodził tędy dwukrotnie; w grudniu, gdy wojska rosyjskie zajmowały ten teren, oraz na początku maja 1915 r. gdy podczas wielkiej ofensywy zwanej bitwą pod Gorlicami sprzymierzone wojska austro-węgierskie i niemieckie przełamały obronę Rosjan i zmusiły ich do cofnięcia się daleko na wschód.



Po II wojnie ranga cmentarza w świadomości społeczeństwa i ówczesnych władz zmalała, przybyły bowiem nowe, świeższe cmentarze i dramatyczne historie nowej wojny. Zapomniane cmentarze z I wojny ulegały naturalnemu niszczeniu przez czynniki przyrody, zdarzały się także akty wandalizmu. Dopiero w latach 90-tych zaczęto cmentarze te odnawiać. Cmentarz nr 259 został gruntownie odnowiony. Usunięto zarastające go chaszczce
Arkadia Firma Archeologiczna

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

(pozostawiono tylko drzewa zasadzone przez Austriaków podczas wykonywania cmentarza), wyremontowano ogrodzenie i wykonano nową furtkę, uporządkowano pole cmentarne, odmalowano krzyże, zmontowano tablicę informacyjną⁶⁵.

4. Biskupice Radłowskie

Słup Graniczny



Unikatowy, ustawiony w 1450 r. słup graniczny określający jednoznacznie - tu są dobra rycerskie, a dotąd sięga ziemia kościelna. Ustawiony został na polecenie kardynała Zbigniewa Oleśnickiego przy średniowiecznej "wielkiej drodze" prowadzącej z Radłowa do Opatowa na Powiślu dąbrowskim. Wioska Biskupice Radłowskie, która zawsze przynależała do biskupa krakowskiego, stawała często do zatargów z pobliskimi rycerskimi wioskami: Zabawą i Zdrohcem. Po pierwszym najeździe Tatarów na Polskę, między rokiem 1241 - 1242, bp. Wiesław z Kościelna, wbrew

przepisom prawa kanonicznego, w lasach radłowskich osadził swoich braci. Z biegiem lat stali się oni zachłanni do tego stopnia, że pragnęli zawładnąć całym lasem radłowskim i rościć pretensje do Biskupic Radłowskich. Jest to najstarszy i najlepiej zachowany tego rodzaju zabytek w Polsce.

⁶⁵ Roman Frodyma: *Galicyjskie cmentarze wojenne. Tom III. Bochnia-Limanowa-Brzesko*. Rewasz, 1998.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

5. Głów**Cmentarz wojenny nr 209****Nr rejestru: A-342 z dnia 22.10.1991 r.**

Austriacki cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej wybudowany przez Oddział Grobów Wojennych C. i K. Komendantury Wojskowej w Krakowie na terenie jego okręgu VIII Brzesko. Nekropolia, o powierzchni ok 6 arów, położona jest przy wale przeciwpowodziowym Dunajca. Wybudowano ją na planie pięciokąta. Pomnik centralny ma kształt ściętej piramidy na której szczycie umieszczono betonowy krzyż. Na postumencie znajduje się tablica z niemieckojęzycznym tekstem: 1914-1915 +GETRUE IN NOT – SELIG IM TOD (w tłumaczeniu na język polski: *Wierni w potrzebie – błogostawieni w śmierci*).

Po obydwu stronach pomnika, w trzech rzędach znajdują się indywidualne groby żołnierzy, oznaczone niewielkimi betonowymi postumentami z umieszczonymi na nich metalowymi krzyżami „austriackimi” „niemieckimi” i „rosyjskimi”. Podczas któregoś z remontów przymocowano oderwane krzyże nie zwracając uwagi na narodowość pochowanego żołnierza i tak zdarzyło się, że na kamieniu nagrobnym nieznanego rosyjskiego żołnierza przymocowano krzyż wzoru niemieckiego. Zachowała się większość tabliczek imiennych. Na cmentarzu pochowano 27 żołnierzy austro-węgierskich, 16 żołnierzy niemieckich oraz 14 żołnierzy rosyjskich. Obiekt projektował Robert Motka⁶⁶.

⁶⁶ Oktawian Duda *Cmentarze I Wojny Światowej w Galicji Zachodniej 1914-1918*, Ośrodek Ochrony Zabytkowego Arkadia Firma Archeologiczna

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

6. Łęka Siedlecka**Cmentarz wojenny nr 210****Nr Rejestru: A-341 z dnia 22.10.1991 r.**

Cmentarz wojenny, austriacki wojenny z okresu I wojny światowej. W VIII okręgu brzeskim cmentarzy tych jest 52. Obiekt projektował Robert Motka.

Znajduje się w centrum miejscowości Łęka Siedlecka, po lewej

stronie drogi Radłów – Siedlec. Zbudowany na planie prostokąta o powierzchni 3,71 ara. Nekropolia jest ogrodzona betonowymi słupkami, które połączone metalowymi rurami. Centralnym pomnikiem jest stojący na kamiennym postumencie, przy ogrodzeniu, naprzeciwko bramki wejściowej, metalowy krzyż bez inskrypcji. Krzyż przykryty jest łamanym daszkiem. Przed nim dwa małe, betonowe cokoły z austriackimi krzyżami kawalerskimi z laurowymi wieńcami. Groby rozmieszczono symetrycznie wzdłuż alejki prowadzącej od furtki do pomnika centralnego. Jest na nich 5 nagrobków w postaci betonowych arkad osadzonych na dwustopniowym cokole. We wnękach arkad umieszczono krzyże. Na dwóch stelach są to krzyże łacińskie, na trzech dwuramiennie krzyże lotaryńskie^[3].

Na cmentarzu w sześciu mogiłach zbiorowych pochowano 44 żołnierzy, w tym 26 armii austro-węgierskiej i 18 żołnierzy armii rosyjskiej. Polegli w grudniu 1914 roku. Zidentyfikowano tylko część żołnierzy armii austro-węgierskiej⁶⁷.

Krajobrazu, Warszawa 1995,

⁶⁷ Roman Frodyma: *Galiczyjskie cmentarze wojenne. Tom III. Bochnia-Limanowa-Brzesko*. Rewasz, 1998.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

7. Niwka**Cmentarz wojenny nr 269****Nr Rejestru: A-340 z dnia 14.10.1991 r.**

Cmentarz z I wojny światowej, zaprojektowany przez Roberta Motkę. Znajduje się w centrum miejscowości obok szkoły, po prawej stronie drogi wojewódzkiej nr 975 Wojnicz-Żabno.

Ma kształt prostokąta o powierzchni około 1942 m². Otoczony z 4 stron ogrodzeniem. W części przedniej od drogi w postaci betonowej balustrady z miejscami wypełnionymi siatką. W centralnej części ogrodzenia znajduje się bardzo ciekawa bramka wejściowa. Metalowa bramka znajduje się pomiędzy słupami z bloków betonowych o różnej wysokości zwieńczonych betonowymi kulami. pozostałe strony cmentarza są ogrodzone w większości betonowymi słupkami połączonymi ze sobą metalowymi rurami "gazowymi". Centralnym elementem cmentarza jest wysoki obelisk zbudowany z bloków betonowych z tablicą z inskrypcją oraz płaskorzeźbą miecza ponad nią. Na tablicy napis, który w wolnym tłumaczeniu brzmi: *DIE IHR IM LICHTE WANDELT DENKET DERER DIE FÜR EUCH GESTORBEN SIND* (Wy, którzy w zadumie przechadzacie się wśród zniczy, pomyślcie o tych którzy za was polegli).

Na cmentarzu jest pochowanych 270 żołnierzy w 14 grobach zbiorowych oraz 122 pojedynczych poległych w grudniu 1914 i lutym i maju 1915 roku:

- 146 obywateli Austro-Węgier,
- 77 żołnierzy Imperium Rosyjskiego m.in. z 294 Berezynski Pułk Piechoty,
- 41 żołnierzy niemieckich m.in. z pruskich pułków rezerwowych: 218 (*Preußisches Reserve-Infanterie-Regiment Nr 218*), 219, 220 i 222⁶⁸.

⁶⁸ Oktawian Duda: *Cmentarze I wojny światowej w Galicji Zachodniej*. Warszawa: Ośrodek Ochrony Arkadia Firma Archeologiczna

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

8. Przybysławice**Cmentarz wojenny nr 262****Nr Rejestru: A-339 z dnia 14.10.1991 r.**

Cmentarz z I wojny światowej, znajduje się między domami, po prawej stronie drogi z Przybysławic do Miechowic Małych. Ma kształt prostokąta. Ogrodzenie trzech jego boków wykonane jest z

metalowych segmentów, z czwartej strony (przeciwległej do drogi) jest to mur betonowy. Wejście znajduje się od drogi przez metalową furtkę. Prowadzi od niej alejka do pomnika centralnego. Jest to osadzony na dwustopniowym czworokątnym cokole duży betonowy krzyż łaciński. Po obu stronach alejki, oraz za pomnikiem znajdują się rzędy nagrobków. Są to umieszczone na betonowej płycie rzędy żeliwnych krzyżów o rozszerzonych końcach.

Pochowano tutaj 40 żołnierzy armii austro-węgierskiej poległych lub zmarłych z ran w latach 1914-1915. Przez tereny te dwukrotnie przetoczył się front wojenny. Wojska rosyjskie w listopadzie 1914 r. zajęły je wypierając Austriaków. W maju 1915 r. sprzymierzone armie austro-węgierska i niemiecka dokonały wielkiej ofensywy zwanej bitwą pod Gorlicami, w czasie której przełamały front rosyjski i zmusili Rosjan do cofnięcia się daleko na wschód.

Po II wojnie ranga cmentarza w świadomości społeczeństwa i ówczesnych władz zmalała, przybyły bowiem nowe, świeższe cmentarze i dramatyczne historie nowej wojny. Cmentarz ulegał w naturalny sposób niszczeniu przez czynniki pogody i roślinność, zdarzały się też akty wandalizmu. Dopiero od lat 90. zaczęto bardziej dbać o cmentarze z I wojny światowej. Cmentarz odnowiono, nie odzyskał jednak pierwotnego wyglądu. Pierwotnie

Zabytkowego Krajobrazu, 1995.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

ogrodzenie składało się z betonowych słupków połączonych rzędami trzech stalowych rur. Krzyż na pomniku centralnym był drewniany i zwieńczony był półokrągłą glorią. W podstawie miał datę 1915. Krzyże nagrobne nie były osadzone na wspólnej betonowej płycie, lecz każdy z nich miał swój betonowy cokół⁶⁹.

9. Radłów

Zespół pałacowy – Pałac dworski wraz z parkiem

Nr Rejestru: I-3-41/47 z dnia 13.04.1947 r., 257 z dnia 13.04.1971 r., A-140 z dnia 9.01.1978 r.



Data zbudowania pałacu nie jest możliwa do ustalenia. Można jedynie stwierdzić, że istniał on już w 1390 r. Jego budowniczym mógł być biskup Jan Radlica lub biskup Jan Grot który często bywał w Radłowie. Następnie

dwór został przebudowany na charakter zamkowy przez Piotra Tomickiego. Był zbudowany z drewna osadzonego na kamiennym fundamencie. Kolejna przebudowa nastąpiła w latach 1638-1639. Jan Zadzik wybudował nowy pałac z drewna. Pałac ten prawdopodobnie spłonął lub został zniszczony w czasie wojny szwedzkiej lub najazdu Rakoczego. W 1667 r. Biskup Andrzej Trzebicki wybudował nowy z drewna na fundamencie murowanym.

Ok. 1830 r. na miejscu wcześniejszego pałacu biskupiego rozpoczęła się budowa nowego. Wzniesiony został piętrowy, klasycystyczny, murowany pałac na planie litery C, którego skrzydła obejmują obszerny dziedziniec. W jego wnętrzu zachowały się ciekawe polichromie ścienne z ok. 1830 r. Pałac ten przechodził z rąk do rąk aż do czasów po II w. św.

⁶⁹ Roman Frodyma: *Galicyjskie cmentarze wojenne. Tom III. Bochnia-Limanowa-Brzesko*. Rewasz, 1998.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

kiedy to pałac wraz z otaczającym go folwarkiem upaństwowiono a część ziem rozparcelowano.

W 1945 r. dzięki staraniom prof. Jana Greli założyciela i pierwszego dyrektora, w pałacu rozpoczyna działalność Liceum Ogólnokształcące. Z czasem rozwinął się w kierunku pn. - wsch. obejmując pod koniec XIX w. owalny staw z wyspą oraz kanałem wzdłuż ogrodu, aleje grabową, wierzbową, lipową, polany i altany.

Istniejący współcześnie park przypałacowy jest niestety jedynie zaniedbaną resztką dawnych wspaniałych ogrodów otaczających pałac biskupi i późniejszy dwór. Obecna kompozycja ogrodowa została założona w połowie XIX w. Pierwotnie ogród o charakterze romantycznym obejmował teren po południową stronę pałacu. Całość ogrodzona była ceglany murem - dziś istniejącym jedynie w kilku miejscach. Ogród i park miały powierzchnię ok. 4 ha. Zamknięte były od północnej strony ogrodzeniem z ozdobną bramą i kratą. Na osi głównego wejścia umieszczony był owalny klomb wokół którego prowadził podjazd do pałacu.

10. Radłów

Założenia folwarczne



Pierwsze wzmianki o radłowskim folwarku pochodzą od Jana Długosza, są one jednak bardzo skrótowe. Pełniejszy opis pochodzi dopiero z XVII w. kiedy w Radłowie istniał już folwark z licznymi zabudowaniami: spichlerze, gumna, szopy, wołownia i chmielnik. W 1668 r. został ogrodzony ze wszystkich stron drewnianym płotem. W latach późniejszych drewniana początkowo zabudowa zaczyna ustępować miejsca ceglanej a folwark otoczony zostaje

ceglany murem, którego fragmenty przetrwały do naszych czasów, Poza obrębem zespołu,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

który tworzyły zabudowania folwarczne wybudowany został, prawdopodobnie w 1640 r. murowany, trzykondygnacyjny spichlerz. Na jego ścianach można dojrzeć ślady poziomu wody podczas częstych do niedawna wylewów kapryśnej -górskiej rzeki Dunajec. Rzeka ta w XIX w. po raz kolejny zmieniła swój bieg odsuwając się na odległość 2 km od Radłowa.

11. Radłów**Kościół parafialny p. w. św. Jana Chrzciciela****Nr Rejestru: 2 z dnia 27.03.1968 r.**

Najstarszym zachowanym zabytkiem Radłowa jest kilkakrotnie przebudowywany kościół, którego historia sięga roku 1337. Niemal w niezmienionym kształcie przetrwał on do czasów współczesnych. Przebudowy kościoła dokonano w latach 1643-1645 przez biskupa Piotra Głębskiego. Jak wyglądał przed 1643 r. można się jedynie domyślać na podstawie płaskorzeźb umieszczonych na tablicy erekcyjnej kościoła pochodzącej z 1337 r. Jedną z postaci tam widniejących (prawdopodobnie fundator kościoła, biskup Jan Grot) trzyma w ręku miniaturę (model) radłowskiego kościoła.

Największy wpływ na zmiany w wyglądzie miała Pierwsza Wojna Światowa podczas której Radłów znalazł się dokładnie na linii długotrwałych i zaciekłych walk pozycyjnych. W ich wyniku cała miejscowość, a wraz z nią kościół zostały zamienione w ruinę. Doszczętnie wypalony i zrujnowany kościół został odbudowany po zakończeniu działań wojennych. Jednocześnie dokonano w trakcie tej odbudowy kilku przeróbek przedłużając

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

nawę główną, dodając wieżę z dzwonnica i zmieniając kształt okien, przywracając im pierwotny gotycki kształt zmieniony w prostokątne, prawdopodobnie za czasów bpa Piotra Głębskiego ok. 1643 r. Zmieniło się również wnętrze kościoła. Ponieważ cały kościół został spalony nie zachowały się więc elementy jego wystroju w tym także ołtarz. Obecny ołtarz został ufundowany przez hr. Dolańskiego po zakończeniu odbudowy kościoła. Do najcenniejszych zabytkowych elementów kościoła zaliczyć można przęsła sklepień krzyżowo-żebrowych na kamiennych wspornikach z XIV w. widocznych w prezbiterium, barokowe portale w wejściach (XVII w.), sklepienie kolebkowo-żebrowe ze stiukowymi rozetami w zakrystii (XVIII w.), oraz wmurowaną w południową ścianę przedsionka kamienną tablicę erekcyjną kościoła która pierwotnie była tympanonem głównego wejścia do kościoła (1337 r.).

12. Wał-Ruda

Cmentarz wojenny nr 261



Austriacki cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej wybudowany przez Oddział Grobów Wojennych C. i K. Komendatury Wojskowej w Krakowie na terenie jego okręgu VIII Brzesko. Znajduje się w południowo-wschodniej części miejscowości Wał-Ruda.

Nekropolia, o powierzchni ok 6 arów, położona jest przy drodze do Jadownik Mokrych. Ma kształt wydłużonego prostokąta ze ściętymi od strony wschodniej narożnikami.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

Ogrodzona jest betonowymi słupkami pomiędzy którymi znajdują się metalowe kraty. Dwa rzędy mogił otoczonych betonowymi murkami, na każdej trzy metalowe krzyże z daszkami. Na każdym krzyżu tabliczka imienna z jednym lub dwoma nazwiskami lub informacją, że grób kryje prochy bezimienne. Pomnikiem centralnym jest, stojący na cokole z kamiennych bloków, wysoki drewniany krzyż. Wokół niego znajdują się groby oficerów.

Na cmentarzu pochowano 84 żołnierzy austro-węgierskich oraz 8 żołnierzy niemieckich. Obiekt zaprojektował Johann Watzal. Cmentarz jest zadbany, zachowały się tabliczki imienne⁷⁰.

13. Wał-Ruda

Muzeum bł. Karoliny Kózkówny



W przysiółku Śmie-tana (Wał - Ruda 49) znajduje się zrekonstru-owany dom błogosławionej Karoliny Kózki, w którym mieszkała wraz z całą, liczącą 13 osób, rodziną. Dom składał się ze stajni, prowadzącej do sieni i pokoju mieszkalnego. Eksponowane są tutaj pamiątki po Karolinie. W lesie, nieopodal rodzinnego domu, na tzw. drózkach błogosławionej, zobaczyć można także głaz upamiętniający jej tragiczną śmierć.

⁷⁰ Oktawian Duda *Cmentarze I Wojny Światowej w Galicji Zachodniej 1914-1918*, Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu, Warszawa 1995.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

14. Zabawa**Cmentarz wojenny nr 260****Nr Rejestru: A-465/M z dnia 16.04.2009 r.**

Austriacki cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej wybudowany przez Oddział Grobów Wojennych C. i K. Komendantury Wojskowej w Krakowie na terenie jego okręgu VIII Brzesko. Cmentarz znajduje się w centrum miejscowości Zabawa w gminie Radłów obok cmentarza parafialnego, przy drodze wojewódzkiej nr 964.

Niewielka nekropolia, o powierzchni ok. 8 arów, zbudowana jest na planie regularnego sześcioboku. Na terenie cmentarza znajduje się sześć wysokich kamieni nagrobnych bez inskrypcji, nie zachowały się też tabliczki imienne. Pomnik znajduje się przy ścianie południowej ogrodzenia, a jest to betonowy cokół (obłożony obecnie granitowymi płytami) z tablicą z inskrypcją: "Polegli na polu chwały". Wieńczy go kamienna rzeźba orła. Cmentarz jest ogrodzony niewysokim murem.

Pochowano na nim prawdopodobnie 77 żołnierzy austro-węgierskich, 11 żołnierzy niemieckich oraz 9 żołnierzy rosyjskich. Zaprojektował go Johann Watzal⁷¹.

⁷¹ Oktawian Duda *Cmentarze I Wojny Światowej w Galicji Zachodniej 1914-1918*, Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu, Warszawa 1995.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

15. Zabawa**Kościół parafialny p. w. Trójcy Przenajświętszej, Sanktuarium bł. Karoliny****Nr Rejestru: A-1250/M z dnia 13.04.2011 r.**

Kościół został ufundowany przez Stanisława i Wiktorię Jakubowską. W 1913 r. biskup tarnowski Leon Wałęga utworzył w Zabawie ekspozyturę niezależną od parafii w Radłowie, a w 1925 r. erygował nową parafię. W kościele znajduje się grób bł. Karoliny Kózki. Na zewnątrz kościoła pomnik Jana Pawła II oraz były grób bł. Karoliny.

Wewnątrz kościoła znajduje się ołtarz Świętej Trójcy. Na szczycie obraz beatyfikacyjny namalowany przez Stanisława Jakubczyka. Boczne ołtarze: jeden MB Nieustającej Pomocy, drugi Bożego Miłosierdzia (dawniej Serca Jezusa) oraz rzeźby: św. Józef z dzieciątkiem i św. Franciszek z Asyżu.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

16. Zdrochec**Kościół parafialny p. w. Świętego Stanisława Biskupa i Męczennika****Nr Rejestru: A-1321/M z dnia 05.02.2013 r.**

W 1892 r. wieś Zdrochec jako parafia, za sprawą ks. bp Ignacego Łobóza została włączona do dekanatu radłowskiego. Do dekanatu należały ponadto wioski: Radłów, Biskupice, Wola Radłowska, Wał – Ruda, Śmietana, Zabawa, Zdrochec, Marcinkowice, Glów, Niwka, Dobczyce, Rudka. W 1913 r. Zdrochec i Zabawa zostały wyłączone z parafii radłowskiej.

Wieś w połowie XIX w. należała do Władysława Michałowskiego, który 1 czerwca 1863 r. przekazał ją Romanowi Michałowskiemu. Spadkobierca w tym samym roku wymienił grunty z Stanisławem Koźmianem, który pozostał właścicielem Zdrochca do 1870 r. 19 lutego 1870 r. wieś Zdrochec została sprzedana nowemu nabywcy Wiktorii z Borowskich Bzowskiej, po drugim mężu Jakubowskiej. Po siedmiu latach dobra zostały sprzedane Jadwidze Straszewskiej, która pozostawała właścicielką do 1901 r. W 1903 roku ziemie odziedziczył Władysław Fibich, późniejszy fundator placu pod budowę nowej szkoły. W 1905 r. Zdrochec przechodzi w ręce Artura Margulisa, a następnie Adama Marca.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.

6.1 Ocena działań gminnych władz samorządowych

W poszczególnych latach Gmina Radłów zrealizowała zadania w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury oraz dziedzictwa narodowego.

- Lata 2012, 2013:
 - ✓ wydanie publikacji;
 - ✓ organizacja spotkań (wykłady, pokazy, prelekcje, kluby dyskusyjne, i inne);
 - ✓ renowacje (sprzętów, zabytków, miejsc);
 - ✓ organizacja warsztatów (tematycznych, np.: tańca, fotograficznych, innych);
 - ✓ konsultacje (tematyczne, np.: historyczne i inne tematyczne).
- Lata 2014 , 2015:
 - ✓ organizowanie imprez kulturalnych o charakterze gminnym, mających istotne znaczenie dla kultury Gminy;
 - ✓ wspieranie wydarzeń i imprez kulturalnych promujących Gminę Radłów;
 - ✓ wydawanie publikacji służących upowszechnianiu historii, tradycji i kultury Gminy;
 - ✓ upowszechnianie i promocja twórczości kulturalnej mieszkańców Gminy w kraju i za granicą.

6.2 Ocena stanu dziedzictwa kulturowego –Analiza SWOT

Analiza SWOT jest metodą pozyskiwania oraz porządkowania danych służących lepszemu poznaniu badanej jednostki. Jej wyniki są wykorzystywane do określania celów i zadań dla danej miejscowości. Nazwa SWOT pochodzi od pierwszych liter angielskich słów wyznaczających badane zagadnienie i oznaczających:

- Strengths (mocne strony),
- Weaknesses (słabe strony),
- Opportunities (szanse),
- Threats (zagrożenia).

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

Czynniki analizowane w analizie SWOT dzielimy na: wewnętrzne - pozytywne i negatywne oraz zewnętrzne - pozytywne i negatywne.

Do czynników wewnętrznych pozytywnych (silne strony) zaliczymy te zasoby lub zjawiska, które służą rozwojowi miejscowości i na które wpływ ma bezpośrednio gmina poprzez swoje instytucje gminne, władze samorządowe, jak i mieszkańców. Do czynników wewnętrznych negatywnych (słabe strony) zaliczymy braki lub zjawiska, które w różnym stopniu utrudniają i ograniczają możliwość rozwoju miejscowości. Na ich występowanie również bezpośredni wpływ ma gmina.

Czynniki zewnętrzne pozytywne (szanse) to zjawiska i tendencje występujące w otoczeniu, które odpowiednio wykorzystane staną się impulsem do rozwoju oraz osłabią zagrożenia. Czynniki zewnętrzne negatywne (zagrożenia) – to wszystkie czynniki zewnętrzne, które postrzegamy jako bariery rozwoju jednostki, utrudnienia, dodatkowe koszty działania. O ile możliwość kreowania mocnych stron i niwelowania jest w zasięgu naszych możliwości – możemy podejmować określone decyzje, o tyle zarówno na szanse jak i zagrożenia nie mamy wpływu występują one w otoczeniu i na ich występowanie mają wpływ inne podmioty. Możemy je jednak wykorzystywać i dostosowywać się.

Mocne Strony Gminy Radłów	Słabe strony Gminy Radłów
<ul style="list-style-type: none"> ✓ wysoka dostępność komunikacyjna Gminy, położenie przy drogach wojewódzkich 964 i 975, a także bliskość autostrady A4, zapewniającej szybki dojazd do stolicy województwa; ✓ bliskość miasta Tarnowa; ✓ bogate dziedzictwo historyczne: ponad 100 letnia historia Gminy, wiele obiektów zabytkowych; ✓ historyczny układ urbanistyczny miasta Radłowa ✓ liczne ślady historii najnowszej, w tym cmentarze z I wojny światowej (łącznie dziewięć); ✓ bogate dziedzictwo kulturowe, pielęgnowanie tradycji i kultury lokalnej; ✓ utrzymanie w dobrym stanie większości obiektów 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, ✓ trudności finansowe właścicieli obiektów zabytkowych, ✓ niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego, ✓ niezbyt duże środki w budżecie Gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, ✓ niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

sakralnych oraz obiektów użyteczności publicznej;	<ul style="list-style-type: none"> ✓ brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych, ✓ brak infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej (szlaki piesze, konne, ścieżki rowerowe); ✓ brak nowych inwestycji; ✓ słaba promocja gminy, w tym jej walorów turystycznych; ✓ pojawiające się akty wandalizmu – niewystarczająca liczna patroli policji.
Szanse Gminy Radłów	Zagrożenia Gminy Radłów
<ul style="list-style-type: none"> ✓ restauracja obiektów zabytkowych, ✓ obiekty o znaczeniu zabytkowym, historycznym czy przyrodniczym powinny zyskać opisy prezentowane na tablicach; ✓ wykorzystanie funduszy europejskich; ✓ zwiększanie udziału funduszy prywatnych w pracach związanych z ochroną zabytków (współpraca z obecnymi właścicielami nieruchomości), ✓ rewitalizacja wybranych miejsc na terenie Gminy, ✓ rozwijanie świadomości kulturowo-historycznej i ekologicznej mieszkańców (budowa ścieżek edukacyjnych, ustawienie tablic informacyjnych przy zabytkach oraz tablic prowadzących do zabytków). 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ niewystarczająca promocja Gminy wynikająca z małej liczby organizacji pozarządowych, które zajmują się tą sferą działalności, ✓ brak środków mogący doprowadzić do postępującej degradacji wielu obiektów zabytkowych, ✓ rosnące koszty renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych, ✓ wysokie koszty zachowania odrestaurowanych zabytków, konieczność poniesienia dużych nakładów na rewitalizację obiektów zabytkowych, ✓ skumulowanie wydatków związane ze złym i bardzo złym stanem obiektów zabytkowych zagrożonych destrukcją, ✓ niedostatek środków publicznych na rewitalizację, ✓ obniżenie się poziomu świadomości społecznej odnośnie walorów obiektów zabytkowych i ich znaczenia dla rozwoju gminy, ✓ brak potencjalnych inwestorów.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

6.3 Podsumowanie analizy SWOT

Substancję zabytkową gminy stanowią głównie obiekty budownictwa mieszkalno – gospodarczego. Budownictwo mieszkaniowe to domy pochodzące z pierwszej połowy XX w. oraz obiekty architektury drewnianej - chałupy pochodzące drugiej połowy XIX w. i pierwszej połowy XX w. Stan ich zachowania jest niezadawalający, a w wielu przypadkach zły. Chałupy są konstrukcji zrębowej, ściany bielone wapnem lub oszalowane. Dachy dwuspadowe o konstrukcji krokwiowo – płatwiowej lub krokwiowo - stolcowej, kryte przeważnie dachówką. Koncentracja tego typu zabudowy ma miejsce we wsiach; Zabawa, Radłów, Biskupice Radłowskie, Wał Ruda.

Stan zachowania materii zabytkowej i ochrony krajobrazu kulturowego jest zróżnicowany. Najbardziej cenne (wpisane do rejestru zabytków) są chronione w stopniu zadawalającym, za wyjątkiem parku przy pałacu w Radłowie, który jest zaniedbany i wymaga podjęcia działań ochronnych. Budownictwo zagrodowe charakteryzuje zanik i dewastacja. Stan zasobów archeologicznych gminy w wielu przypadkach jest zagrożony (zbyt głęboka orka, zajmowanie terenów pod inwestycje bez nadzoru archeologicznego, eksploatacja surowców mineralnych głównie żwiru) i wymaga pilnych prac ratowniczych. Podjęcie działalności inwestycyjnej ingerującej w ziemię w obrębie stanowisk wymaga zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Bogactwo dziedzictwa kulturowego stwarza pozytywne uwarunkowanie dla rozwoju gminy. Jego prawidłowa ekspozycja oraz dbałość o stan techniczny obiektów, stwarza możliwość uatrakcyjnienia ziemi Radłowskiej oraz rozwoju infrastruktury turystycznej.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

7. Założenia programowe

Celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Radłów jest:

Poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych oraz ich ochrona i rewaloryzacja realizowana zarówno przez Gminę jak i przez prywatnych właścicieli obiektów w celu zachowania ładu przestrzennego oraz rozwoju turystyki i szeroko rozumianej gospodarki, co w konsekwencji zaowocuje utrwaleniem poczucia tożsamości społeczności lokalnej.

Poniżej zamieszczono zestawienie priorytetów, kierunków działań i zadań gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Radłów. Priorytety są wobec siebie równoważne, co oznacza że poszczególne zadania w ramach różnych priorytetów można realizować równolegle. Poszczególne zadania w ramach danych kierunków działań powinny być realizowane w kolejności, która przyniesie jak najlepsze efekty. Określenie takiej kolejności wiąże się z wieloma zmiennymi czynnikami takimi jak; zasoby kadrowe, zasoby finansowe, nastroje społeczne, polityka gospodarcza itd.

Priorytety tematyczne:

- **Priorytet I:** Ochrona, opieka i wyeksponowanie obiektów zabytkowych oraz walorów krajobrazu kulturowego gminy,
- **Priorytet II:** Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego,
- **Priorytet III:** Edukacja i szerzenie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym,
- **Priorytet IV:** Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Radłów.

Priorytet I: Ochrona, opieka i wyeksponowanie obiektów zabytkowych oraz walorów krajobrazu kulturowego gminy	
A Ochrona i opieka nad zabytkami i krajobrazem kulturowym	
Kierunki działań:	Zadania:
I. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na ich remonty, 2. Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na ich odnowę, 3. Aktywne zachęcanie sektora prywatnego do

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

	<p>zagospodarowania obiektów zabytkowych,</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. Stworzenie możliwości ulg podatkowych bądź zwolnień z podatku od nieruchomości dla właścicieli remontujących zewnętrzne elementy budynków zabytkowych, 5. Interwencja władz gminy przy rażących naruszeniach prawa budowlanego głównie dotyczących rozbudowy i przebudowy zmieniającej bryłę obiektów lub ich charakterystycznych elementów, 6. Kontrola stanu zachowania i zabezpieczenia obiektów zabytkowych, 7. Okresowa analiza sposobów wykorzystania i udostępniania zabytków.
<p>II. Sprawowanie opieki nad zachowanymi zabytkami i ich otoczeniem.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wpis do rejestru zabytków Cmentarza wojennego nr 261 w Wał-Ruda; 2. Prowadzenie przez Urząd Gminy bieżących działań mających na celu utrzymanie substancji zabytkowej obiektów wpisanych do rejestru zabytków, będących własnością Gminy Radłów, 3. Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy, 4. Odpowiednie utrzymanie otoczenia zabytków, 5. Wypracowanie metod pozwalających na kontrolę nad umieszczaniem na obiektach zabytkowych nie wpisanych do rejestru tablic szyldów i reklam i dostosowanie ich do kompozycji architektonicznej i charakteru budynku, 6. Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą.
<p>III. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Włączanie problemów ochrony zabytków do zadań strategicznych, wynikających z koncepcji i planów rozwoju gminy , 2. Aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi, 3. Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną w planach zagospodarowania przestrzennego (przede

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

	<p>wszystkim w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji),</p> <p>4. Uaktualnienie stref ochrony stanowisk archeologicznych na załącznikach graficznych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,</p> <p>5. Walka z samowolami budowlanymi.,</p> <p>6. Ochrona panoram oraz przedpola widokowych poszczególnych obiektów, zespołów bądź układów.</p>
IV. Dbanie o stan i porządek przy cmentarzach z obszaru gminy.	<p>1. Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy gminnych cmentarzach,</p> <p>2. Renowacja zabytkowych nagrobków,</p> <p>3. Inwentaryzacja zabytkowych nagrobków.</p>
B Wyeksponowanie zabytków i krajobrazu kulturowego	
Kierunki działań:	Zadania:
I. Prezentacja zabytków i określenie ich miejsca w przestrzeni.	<p>1. Opracowanie planu/mapy gminy z oznaczonymi obiektami zabytkowymi w formie tablicy umieszczonej w centralnym punkcie gminy,</p> <p>2. Opracowanie szczegółowych planów / map sołectw z oznaczonymi obiektami zabytkowymi w formie tablicy umieszczonej w centralnym punkcie wsi,</p> <p>3. Oznakowanie obiektów zabytkowych i obiektów mających wartość historyczną tablicami informacyjnymi.</p>
II. Udostępnianie zabytków nieruchomych.	<p>1. Przeprowadzenie spotkań z właścicielami obiektów zabytkowych w celu ustalenia możliwości i zasad ich udostępniania,</p> <p>2. W miarę możliwości stałe bądź okresowe udostępnianie obiektów zabytkowych dla celów turystycznych i promocyjnych,</p> <p>3. W miarę możliwości organizowanie imprez lokalnych w obiektach zabytkowych bądź ich otoczeni.</p>
III. Prezentacja zabytków po zmroku.	<p>1. Wykonanie energooszczędnej iluminacji najciekawszych zabytków.</p>

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

Priorytet II: Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego	
Kierunki działań:	Zadania:
I. Promocja i popularyzacja zabytków nieruchomych.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Publikowanie materiałów reklamowych i turystycznych opisujących istniejące zabytki w gminie, 2. Opracowanie mapy zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa, 3. Opracowanie informatora o zabytkach i obiektach posiadających wartość historyczną, 4. Popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, 5. Popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach.
II. Promocja i popularyzacja spuścizny historycznej i krajobrazu kulturowego.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wprowadzenie do kalendarza imprez kulturalnych przedsięwzięć, związanych z promowaniem walorów historycznych gminy, 2. Wspieranie organizacji i stowarzyszeń w opracowaniu i publikowaniu materiałów dotyczących historii i zabytków gminy, 3. Utworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego, 4. Dopracowanie szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, samochodowych) wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.
III. Ułatwienie dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aktualizacja i rozszerzenie informacji o obiektach zabytkowych na stronie internetowej Urzędu Gminy, 2. Publikacja artykułów o tematyce historii regionu na internetowej stronie gminy po uprzednim uzyskaniu zgody od autorów.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

Priorytet III: Edukacja i szerzenie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	
Kierunki działań:	Zadania:
I. Szerzenie wiedzy - działania informacyjne.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Udostępnianie zainteresowanym posiadanych informacji i dokumentacji historycznej bądź danych bibliograficznych, 2. Wypracowanie możliwości, publikacji krótkich artykułów o tematyce dziedzictwa kulturowego regionu na łamach popularnej regionalnej prasy codziennej.
II. Szerzenie wiedzy- działania promocyjne.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inicjowanie i organizowanie obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa , 2. Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów (np. z historii regionu) i wystaw (w szczególności fotograficznych i malarskich), 3. Opracowanie cyklu szkoleń wraz z materiałem poglądowym skierowanego do mieszkańców i właścicieli obiektów zabytkowych, mających na celu promowanie standardów w zakresie rewaloryzacji i remontowania obiektów zabytkowych oraz możliwości pozyskiwania funduszy na ten cel, 4. Ustanowienie i przyznawanie nagrody za osiągnięcia w dziedzinie rozpowszechniania i ochrony kultury materialnej gminy (w tym projektów maturalnych i prac magisterskich i dyplomowych).
III. Edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Informowanie młodzieży szkolnej o zasobach krajobrazu kulturowego gminy , 2. Włączenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach., 3. Zorganizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek po najciekawszych i najważniejszych miejscach w Gminie oraz przedstawienie dzieciom i młodzieży jak największej liczby obiektów zabytkowych, 4. Organizowanie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

Priorytet IV: Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Radłów	
Kierunki działania:	Zadania:
I. Monitoring zasobów, systematyczna aktualizacja i uzupełnianie gminnej ewidencji zabytków.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozpoznawanie i wprowadzenie do ewidencji zmian powstałych w wyniku rozbiórek, 2. Uzupełnienie kart adresowych zabytków w gminnej ewidencji o uzyskane dane na temat remontów i przebudów, 3. Wystąpienie do wojewódzkiego konserwatora zabytków z wnioskiem o wpisanie do rejestru zabytków cennych obiektów wyróżnionych w oparciu o debatę władz gminy z WUOZ, 4. Aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i Zmiany Studium Uwarunkowań i Kierunków, 5. Zagospodarowania Przestrzennego – wykreślenie obiektów nieistniejących i dodanie zabytków wpisanych do gminnej ewidencji.
II. Gromadzenie informacji i materiałów o przeszłości gminy.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stworzenie ogólnodostępnego kanału zbierania informacji o zabytkach znajdujących się w rękach prywatnych, 2. Gromadzenie materiałów archiwalnych (tj.: starych zdjęć, map itp.) ilustrujących dawny obraz przestrzeni gminy.
III. Rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Finansowanie wykonania kart ewidencyjnych zabytków nieruchomych dla obiektów zagrożonych, 2. Prowadzenie, wspieranie i w miarę możliwości finansowanie działań dokumentujących dziedzictwo kulturowe gminy (m.in.: badania archeologiczne, historyczne i archiwalne).

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

Wprowadzenie w życie Gminnego programu opieki nad zabytkami wymaga zaangażowania władz gmin oraz pracowników samorządowych odpowiedzialnych za sprawy związane z ochroną i opieką nad zabytkami. Efektywnym rozwiązaniem jest powoływanie przy burmistrza, zespołu, którego członkowie byłiby konsultantami w trakcie realizacji założeń Gminnego programu opieki nad zabytkami.

Optymalny skład zespołu powinien zostać stworzony w oparciu o osoby:

1. doświadczone w pozyskiwaniu środków z różnego rodzaju funduszy,
2. mające styczność z kulturą i edukacją zwłaszcza w kręgach młodzieży,
3. posiadające wiedzę z dziedziny historii regionu i architektury,
4. osoby doświadczone w dziedzinie ochrony i opieki nad zabytkami,
5. posiadające realną wiedzę o mieszkańcach gminy i łatwość nawiązywania kontaktów w celach służących aktualizacji GEZ i wdrażaniu GPOnZ głównie wśród właścicieli prywatnych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem powołującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminny. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań podjętych przez struktury gminy oraz (pośrednio) poprzez współpracę z podmiotami władającymi obiektami zabytkowymi. W kwestiach edukacyjnych i promocyjnych kluczową rolę będą odgrywać także mieszkańcy bezpośrednio nie związani z zabytkami i dziedzictwem kulturowym.

W odniesieniu do lokalnej społeczności pielęgnowanie tradycji zawartej w zabytkach ma ścisły związek z kształtowaniem poczucia własnej wartości. W odniesieniu do podmiotów gospodarczych dobra kultury jakimi są zabytki mają potencjalnie dużą wartość marketingową.

Zakłada się, że w realizacji powyżej zredagowanego gminnego programu opieki nad zabytkami wykorzystane zostaną instrumenty prawne, finansowe i społeczne.

- Instrumenty finansowe:
 - ✓ Dotacje,
 - ✓ Subwencje,
 - ✓ Dofinansowania,
 - ✓ Nagrody,
 - ✓ Zachęty finansowe dla właścicieli obiektów zabytkowych,
 - ✓ Korzystanie z funduszy Unii Europejskiej.
- Instrumenty prawne:
 - ✓ Programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
 - ✓ Dokumenty wydawane przez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
 - ✓ Uchwały właściwych terytorialnie samorządów odnoszące się do zagadnień regulujących kształtowanie przestrzeni,
 - ✓ Uchwalenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego zawierających ustalenia dotyczące ochrony obiektów zabytkowych,
 - ✓ Wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków najcenniejszych obiektów.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

- Instrumenty społeczne:
 - ✓ Edukacja kulturowa,
 - ✓ Informacja,
 - ✓ Współpraca,
 - ✓ Współdziałanie z organizacjami społecznymi,
 - ✓ Działania służące tworzeniu miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
- Koordinacja:
 - ✓ Strategie rozwoju miasta,
 - ✓ Plany rozwoju lokalnego,
 - ✓ Programy prac konserwatorskich,
 - ✓ Programy ochrony środowiska,
 - ✓ Studia i analizy, koncepcje zrównoważonego rozwoju,
 - ✓ Plany rewitalizacji,
 - ✓ Współpraca z ośrodkami naukowymi.
- Instrumenty kontrolne:
 - ✓ Aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków,
 - ✓ Monitorowanie stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

9. Zasady oceny realizacji programu

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o opiece nad zabytkami i ochronie zabytków (Dz. U. z 2003 r. Nr 162 poz. 1568 z póź. zm.) nakłada na wójtów, burmistrzów i prezydentów obowiązek sporządzania sprawozdań z realizacji programu co 2 lata. Sprawozdanie przedkładane Radzie Gminy powinno zawierać informację o zmianach zachodzących w Gminnej Ewidencji Zabytków i Rejestrze Zabytków, informacje o podejmowanych działaniach na rzecz opieki nad zabytkami a także o postulatach mieszkańców i właścicieli obiektów dotyczących ochrony obiektów zabytkowych i dziedzictwa kulturowego.

Proponowane wskaźniki:

- ✓ liczba działań, projektów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,
- ✓ liczba obiektów poddanych pracom rewaloryzacyjnym, konserwatorskim,
- ✓ liczba działań, projektów związanych z edukacją kulturową,
- ✓ liczba działań, projektów związanych z promocją obiektów zabytkowych,
- ✓ liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego),
- ✓ liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych,
- ✓ liczba utworzonych / zmodernizowanych szlaków turystycznych, tras rowerowych, konnych,
- ✓ liczba wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników),
- ✓ liczba utworzonych / zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej,
- ✓ zmiany ilości obiektów zabytkowych (rozbiórki, renowacje, kolejne wpisy do GEZ),
- ✓ poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- ✓ poziom (w %) objęcia terenu gminy wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- ✓ zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radłów na lata 2017-2020

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady zawarte w Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane m. in. z następujących źródeł:

- ✓ Dotacje na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych udzielane przez Ministra Właściwego ds. Kultury,
- ✓ Programy Operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- ✓ Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- ✓ Dotacje na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych udzielane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- ✓ Dotacje wojewódzkie ,
- ✓ Dotacje powiatowe,
- ✓ Dotacje gminne,
- ✓ Dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji – Fundusz Kościelny,
- ✓ Fundusz Samorządowy Województwa Małopolskiego,
- ✓ Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (2014-2020),
- ✓ Środki Unii Europejskiej.